R. BOYLE
OPERA

TOM. IV

16986/B
vol. 4
N. IX 17/b
[Opera C.]
20
22502883797

SVMMA VENERATIO
DEO
AB
HVMANO INTELLECTV
DEBITA,
Ob Sapientiam præſertim ac Potentiam.

Authore

ROBERTO BOYLE
NOBILI ANGLO, & SOCIETATIS REGIÆ
Membro Digniſſimo.

GENEVÆ,
Apud SAMUELEM DE TOURNES.

M. DC. XCIII.

TRADVCTORIS PRÆFATIO AD LECTOREM.

HABES *hîc*, *Amice Lector*, Philoſophi *verè* Chriſtiani *aureum planè de ea, quam Deo ob ſapientiam, potentiamque debemus, reverentia, tractatum. Quem* Nocturnâ verſare manu, verſare diurnâ, *operæ tuæ pretium futurum eſt longè maximum: eo enim pietatis ſenſu ni ſaxeus omnino ſis, animum percellet tuum, ut in alium te, rerum hic deſcriptarum frequenti lectione, mutandum omnino confidam. Sed neque tantum ubique ferè hîc invenies quibus cor etiam adamantinum emollitum cedat, at plurima etiam paſſim ſparſa quibus intellectus non recreetur modò, ſed & rapiatur in admirationem: quam multa enim ſcitu digna de Cælis, de ſtellis cæteriſque Dei operibus poſiturus tibi eſt ob oculos hic tractatus; quædam etiam complectitur omnino ad rem, de mundorum multiplicitate, de novarum creaturarum, quoad omnia ab iis quæ nunc exiſtunt, diſcrepantium creatione, quibus omnibus vel ipſi etiam curioſitati fiat ſatis ſuperque. Cæterum*

quam doctè, acutéque ſcribat prænobilis hic author novit Anglia, novit Gallia, novit Italia, nec Europa tantùm tota ſed & orbis prope univerſus: quàm verò Chriſtianè, piéque vivat: tum aliæ ejuſdem lucubrationes fidem faciunt, tum hæc ipſa quæ tuis jam præ manibus eſt, locuples erit de novo teſtis: plurima enim de Dei & ſapientia, & potentia ne obiter quidem ab aliis commemorata exhibet, quibus & ſyncerior divinorum attributorum idea in nobis generetur, & amor noſter fortiùs alliciatur, & ea demum concitetur admiratio non quæ ignorantiam agnoſcat ſui cauſam, ſed quæ ab ipſa clariore jam, altioréque Dei notitia ducat originem.

Porrò monendus hîc, amice lector, es, me quidpiam præter authoris opinionem hoc in opuſculo auſum eſſe, non tamen temerè ni fallor, nec præter tuam: quædam enim, frequentiùs quàm par erat, exiſtimarat is inculcata, aut quòd non iiſdem omnia temporibus conſcripta forent, repetita etiam interdum, quæ quidem prætermittere omnino, aut certè contrahere ſtatuerat; ſed quorum ego ſeu contractionem, ſeu omiſſionem in lectoris emolumentum minimè fore ratus, Authorem oravi, atque exoravi demum ut meæ rem deciſioni permitteret. Cum itaque perpauca animadverterem repetita, ac ſimili in argumento, quædam etiam, ut altiùs inſideant animis, neceſſariò contenderem eſſe repetenda, id tandem effeci ut author exemplar Anglicanum relinqueret prorſus immutatum: quod ubique proinde exprimere impigrè conatus ſum eo ſcriptionis genere quod propoſito hîc argumento maximè conveniat. Vale itaque & nobilem hunc magni ingenii fœtum veſte à me Latinâ donatum amplectere, ama, fove.

Tibi addictiſſimus.

D. A. M. D.

PRÆMONITIO.

NON erit, ut ſpero, cur abruptum nonnihil hujuſce tractatûs exordium quiſquam demiretur, ubi reſciverit, integrum hoc opuſculum nihil eſſe aliud quàm quoddam diſſertationis cujuſdam fragmentum, à qua quibuſdam de cauſis hâc ſeparatum formâ fuerat; ſub qua inchoatum tantum rudimentum haberi debet: Ea enim eſt hujuſce argumenti nobilitas, ac ſublimitas, majeſtáſque tanta ut non exiſtimarit author prima ſua de eo cogitata publici juris eſſe facienda, donec accuratè eadem recaſtigarit emendarítque, paucóſque adeò in iis nævos reliquerit quàm per argumentum tam latè patens, ac ſublime ſuóque adeò impar ingenio liceret. Diſſolutæ, ex quibus hic tractatus conſtant, ſchedæ, diſſitis & temporum, & locorum intervallis exaratæ fuêre, præcipitantérque, ac raptim quaſi conſutæ; adeò ut dum poſteriores implerentur, priores ſæpe ad manum non adeſſent. Si qua igitur è multis minùs aptè collocata fuerint, aut etiam fortè repetita; digna, ſpero, veniâ futura culpa eſt, utpote quæ excuſari faciliùs poſſit, quàm ab authore in tali rerum ſitu vitari poterat. Poſtremò præmonitum te velim duos illos aut tres longiores locos * parathefibus incluſos, authoris conſenſu, atque etiam conſilio, prætereri poſſe, quòd conjecturæ tantùm quædam ſint, eorúmque in gratiam ſcriptæ, & hîc inſertæ, quos *virtuoſos* vocant, ac audaciores ejuſmodi ſpeculationes amant.

* *Parathefium notæ ejuſmodi ſunt.* ( )

DE SUMMA VENERATIONE

QUAM HUMANUS INTELLECTUS DEO debet.

INGENUE' hic loci dicam ac indignabundus nec abſque ſtupore aliquo, eſſe quoſdam homines, & Theologos quidem nonnullos qui non animadvertentes vel quid Deus, vel quid ipſimet ſint, de divinis attributis non minùs liberè, ac impræmeditatò, quàm de Geometricis mechanicíſque figuris garrire auſint: adeò ut etiam ii qui minus ſibi arrogant, loquantur quaſi naturam, perfectionéſque incomparabilis illius, ſupremíque *Entis* comprehendere intellectu ſuo poſſent: de quibus quantumvis abſtruſis non aliter opinari, ac diſſerere audent, quàm de iis rebus, quæ aut intellectûs humani acumen unanimi omnium hominum conſenſu non tranſcendunt, aut inter familiaria, obviáque quotidie ſensûs objecta reperiuntur.

Hæc autem eorum hominum incogitantia, aut arrogantia potiùs variis quidem modis, ſi per otium liceret, demonſtrari poſſet: duos autem hoſce tantùm impræſentiarum adhibebo. Docebo itaque primùm veroſimillimum eſſe varia exiſtere in Deo attributa, adeóque & perfectiones adhuc nobis incognitas; tum eorum attributorum, quæ aliquatenus novimus, effectus eſſe adeò abſtruſos, ac proprietates adeò ſublimes ut captum humanum longè multúmque tranſcendant: unde authorem nec mirari ſatis, nec pro meritis venerari poſſumus.

Ut igitur ab altero propoſitorum exordium ducam; Cùm geminis præcipuè modis divinornm notitiam attributorum aſſequi poſſimus, contemplatione ſcilicet ipſius operum, *verbi*que divini ſtudio, pro du-

bio omnino haberi poſſe puto, utrum alterutrum, an utrumque horum omnes illius perfectiones indicare nobis poſſit.

Ac primò quidem licèt Philoſophi ſat conformiter rationi poteſtatem, ſapientiam, bonitatémque Dei ex characteribus, conſpicuis ejuſdem operibus inſcriptis, deduxerint, verumtamen cùm ipſorum divinorum attributorum, quæ creaturæ indicant, participatione aliquâ licèt imperfectâ ſimilitudinéque ipſæmet gaudeant, cúmque divinæ, ut ita loquar, fœcunditas naturæ ea ſit, cujus excellentia participari, aut exhiberi neſcio quot modis poſſit, qui nobis conſtare queat non inefſe *enti* adeò perfecto, adeò exuberanti, ac pleno, dotes plurimas perfectionéſque, quas ne adumbravit quidem, aut expreſſit in aſpectabili hoc mundo ullâve illius parte nobis notâ. Quod eò faciliùs is admiſerit qui perpenderit ſecum quædam divina attributa nobis nota, ad creaturas relata, vix aut ne vix quidem, ab imperfecto intellectu noſtro detegi poſſe, niſi earum rerum conſideratione quas Deus reipsâ fecit: ut, ſi ponamus non majorem in Angelis ante jacta aſpectabilis hujuſce mundi fundamenta, quàm in hominibus jam notitiam, vix exiſtimarent ii ineſſe Deo creandæ materiæ potentiam [de qua perpauci ſi omnino ulli, Peripateticorum, Epicureorum, ut alios antiquos Philoſophos omittam, vel ſomniaſſe quidem videntur,] producendíque in eadem motûs localis; ſi præſertim attentiùs perpendamus quàm graves conceptum naturæ, ipſiuſque *eſſe* utriuſque comitentur difficultates: longéque adhuc minùs, quantum quidem conjecturà aſſequi licet, potuiſſent reſcire præmemorati Angeli qui anima rationalis, corpúſque humanum in ſe mutuò agant. Unde verò ſanè non abſimile ſit, ſi Deus alios creavit mundos, aut potiùs vortices præter eum in quo vivimus, & quo ambimur (quis enim ſcit annon alios reipsâ condiderit) quibuſdam creaturarum eos componentium varia fortè impreſſiſſe, inſcripſiſſéque atributa, quorum nos ne minimam quidem notitiam attigimus, eorum operum ope quæ novimus: ſed de his plura inferiùs.

Facilè equidem admiſerim (ut alterum, quo divinorum cognitio attributorum acquiritur, modum exponam) revelationes, quas Deus ſacris in ſcripturis dignatus eſt nobis impertiri (quas exploranti omnia ſpiritui etiam τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ *profunda Dei* acceptas referre debemus,) diſtinctè dilucidéque docuiſſe nos de adoranda authoris majeſtate non pauca, quæ merum naturæ lumen, aut non omnino, aut perobſcurè nobis indicaſſet. Sacra quidem ſcriptura aſſerit Evangelii præcones declaraſſe hominibus totum Dei conſilium (quantum ad eorum ſalutem neceſſarium erat) ſed nuſquam ait totam eos Dei naturam aperuiſſe, qui lucem *inacceſſibilem* habitare dicitur, quam humanæ ſpeculationes penetrare nequeant; quam fortè ob cauſam Judæi proprium Dei nomen ineffabile eſſe

1. Cor. 11. 10. *Act.* 20. 27. 1. *Tim.* 6. 6.

eſſe voluerunt ut naturæ ejuſdem *incomprehenſibilitatem* ſignificarent quorum quidem opinioni licèt manus non dem, animadverti tamen oportebit non eſſe eam traditionem merè talmudicam, cùm neque ipſe mundi ſervator, neque ejuſdem Apoſtoli (quos toties de Deo loquentes novum teſtamentum inducit,) expreſſerint inter loquendum, aut cum ipſo, aut de ipſo, *nomen Tetragrammaton*, aut quatuor literarum: ſed ne conjecturis immoremur, ſcriptura ipſa quæ res divinas adeò illuſtrat, ut evangelium, lux ipſa dicatur, ſcriptura inquan nos docet *res à nobis ex parte tantum hîc cognoſci in ænigmate ac quaſi in ſpeculo, tantúmque abeſſe ut divinam comprehendere naturam poſſimus, ut ipſam etiam ejuſdem providentiam aſſequi nequeamus.

His ferè moveor ut credam poſſidere Deum incognitas nobis perfectiones: quæ quidem opinio confirmabitur non parùm ex objectionis cujuſdam præcipui momenti ſolutione: objici enim ſcio poterit, præter duos mox propoſitos modos quibus attributorum divinorum notitiam aſſequi poſſumus, tertium quemdam excogitari poſſe his præponendum: ſi nimirum *entis* ſummi, aut infinitè perfecti ideam nobis ipſi exhibeamus, quæ cogitabiles quaſcunque perfectiones complectatur, ita ut nova nulla ſuperaddi poſſit: at quamvis non ægrè concedam, hanc maximè genuinam eſſe quam fingere mihi poſſim Deitatis ideam; nihil tamen impedit quominus varia poſſint eſſe attributa quæ licèt hac generatim ideâ contineantur, nobis tamen peculiariter non ſint nota: fateor equidem, quoties quocunque demum modo divina quæpiam perfectio nobis innoteſcit, concludi à nobis non immeritò poſſe contineri eam in ampliſſima illa *entis* ſummè perfecti notione: fieri tamen poteſt ut ſola *generalis* illius ideæ contemplatione perfectionis illius notitiam nunquam aſſecuti fuerimus: hanc enim *particularia* tantum pepererunt; quare detectæ de novo perfectiones reducuntur veriùs ad eam, de qua agimus, notionem, quàm ab eadem derivantur.

Ex hactenus dictis, exploratum, ni fallor, habes, varia poſſe eſſe in Deo attributa, variáſque perfectiones, ac excellentias nobis ignotas: non abs re nunc fuerit docere, diverſorum quæ in Deo novimus attributorum, imperfectam admodum homines habere notitiam, ſi præſertim ea divinæ eorundem cognitioni comparata fuerit: quod nemini mirum videri debet cùm ea peculiari ſibi modo poſſideat, longéque exuperante eum, quo nos ea poſſidemus, modum, aut adumbrata potiùs quædam eorum veſtigia.

Nec per propoſitam mihi brevitatem, nec per ingenii mei vires id peculiariùs de omnibus divinis perfectionibus aliquouſque nobis notis efficere licet: ſat itaque, ſpero, fuerit rem totam ex geminis divinis attributis maximè notis illuſtrare, potentiâ ſcilicet Dei, ac ſapientiâ:

* 1. Cor. 13. 12. Iob. 11. 7. Rom. 11. 33.

quæ duo attributa idcirco ſeligo, quòd ea homines intueantur ut præcipua, ac primaria, quæque magis revereantur, & ſuſpiciant; quòd ea nobis ipſi conferre nequeamus ut varias alias virtutes, perfectionéſque conferre nobiſmetipſis poſſe nos exiſtimamus: nemo enim eſt qui non credat poſſe ſe eſſe æquè caſtum, temperatum, juſtum, atque ut verbo dicam, æquè bonum ac ipſi placuerit: cùm hæ virtutes à proprio uniuſcujúſque arbitrio pendeant, contra nemo eſt qui neſciat in ſua non eſſe ſitum poteſtate, ut tam doctus, ſapiens, poténſque ſit, quàm eſſe cuperet: unde non immeritò quivis concludit hanc *potentiam*, *ſapientiámque* & oriri à natura ſuperiore, & eandem indiciis haud obſcuris indicare: ſapientiam Dei, potentiámque, prodentibus ipſius circa creaturas tum corporatas, tum corporis expertes, operibus.

Multiplicium potentiæ divinæ effectuum per propoſitam mihi brevitatem duos tantùm tréſve commemorare licebit, qui licèt oculatis ſat pateant, attentiùs tamen obſervari non ſolent; ſunt autem duo hi, *immenſa ſcilicet ſubſtantiæ corporatæ quantitas* quem *potentiâ* divina in fabricam univerſi parârat, & magna vis motûs localis eidem impreſſa, atque in ea *ordinata*, ſeu *regulata*.

Ac primùm quidem vaſtiſſima illa ponderoſiſſimæ materiæ maſſa, ex qua mundus hic corporeus conſtat, peritum, oculatúmque contemplatorem non poteſt non rapere in admirationem: ea univerſi pars, quam dioptrarum ope oculus humanus detegit, infinitæ propemodum capacitátis extentioníſque eſt, quod ſanè non admodum ægrè is admiſerit, qui aliquam iis, quæ optimi Aſtronomi, tum antiqui, tum recentiores tradunt, fidem adhibet. Fixæ primæ magnitudinis ſtellæ, quæ vulgaribus oculis lucentium inſtar bracteolarum apparent, juxta peritiorum ſupputationem centies & ampliùs integrum terræ Globum, mole ſuperant: quantumvis autem exiguæ, ſcintillantes illæ ſtellulæ nudo oculo videantur, apparebunt, quod veroſimiliter mirabere, longè adhuc minores per teleſcopia conſpectæ, quæ diſcuſſo falſo illo die, quo inermi oculo, prout pingi ſolent, objiciuntur, eaſdem nobis totidem quaſi maculas, aut puncta luminis phyſica, ſpectandas exhibent. Quinetiam Sol, quem aliquot milliarium millionibus, nobis propinquiorem eſſe aliis ſtellis fixis omnes admittunt, licèt in minore hac diſtantia conſpectus vix ſemipedalis videatur, à communi tamen Mathematicorum turba creditur centies pluſquam & ſexagies terrâ major: quid quod juxta recentiorem quorundam accuratiorum ſupputationem octies, deciéſve millies Globo terraqueo habetur major: quem & ulterior fortè obſervatio vaſtiorem adhuc oſtendet.

Conſtátque omnino ex parallaxibus, aliiſque probationibus, Globum hunc terraqueum quem incolimus, ac ſæpe mundum dicimus, licèt in tot

ingentia

ingentia diviſum imperia, regnáque, & maria, complexúmque conformi-ter opinioni magis receptæ circuitu ſuo milliarium Germanicorum 5400. hoc eſt cubicorū ſolidorum 10,882,080,000. cujus etiam peripheria juxta recentiorum obſervationes major ſit, creſcátque ad milliaria, 26000. conſtat inquam hunc Globum non modo non eſſe notabilem uni-verſi partem, ut Phyſici inſtar puncti ſit, ſi ei comparetur: quinetiam ma-jorum illorum orbium ſolis, fixarúmque ſtellarum, omniúmque præterea ſolidarum in mundo maſſarum ſimul congeſtarum in unam, minor fortè, ad fluidas univerſi partes proportio foret, quàm nucis ad oceanum: quod revocat mihi in mentem præſtantiſſimi cujuſpiam ex recentioribus aſtro-nomi ſententiam. Aſſerit itaque is omnes firmamenti ſtellas, ſi unu m in corpus coaleſcerent, ac in eodem in quo nunc terra loco, collocarentur, ſi Globus hic convenientem ad diſtantiam diſponeretur, futurum ut non majores ſtellâ primæ magnitudinis viderentur. Quamvis autem hæc ita ſe habeant, monendus es locutum hactenus me eſſe de conſpectâ tantùm à nobis *univerſi corporei* parte: addam itaque inſuper, quantumvis vaſta hæc videatur, quicquid oculus opticis etiam tubis præſtantiſſimis adju-tus detexit, nequaquam id mundum nobis adeò latè patentem amplúm-que exhibere, quàm perfectiora deinceps teleſcopia haud dubiè exhi-bebunt: atque etiam tum viſibilis hæc mundi pars ab ipſa totius *univerſi* mole plurimùm diſtabit: cui Carteſiani, ac nonnulli alii recentes Philo-ſophi nullos præſcribi limites voluēt: Mundum enim corporeum, ut ipſi quidem loquuntur, indefinitum, ultráque omnes terminos ab hominibus aſſignabiles productum tenent.

Ab immenſa univerſi extenſione gradum nunc facio ad contemplan-dam ſtupendam omnino *motûs localis* quantitatem quam divina potentia ejuſdem partibus impreſſam tuetur ac conſervat: qua de re judicare ali-quatenus poterimus tum ex majorum corporum velocitate, tum ex mo-tu licèt nonnihil diſcrepante plerorúmque aliorumque univerſi cor-porum.

Quod autem ad prius ſpectat: Minima commemoranda à me veloci-tas ea futura eſt quam Copernicana hypotheſis admittit: cum juxta hanc ab occaſu in ortum ſuo ſuper axe terra moveatur [alii enim ejuſdem motus huc non ſpectant] horarum quatuor ſupra viginti ſpatio: hic ta-men Globus terraqueus quem magnum adeò putamus ut *mundum* ple-umque dicamus, quíque, ut ſuperius obſervatum fuit, juxta recentiorum Mathematicorum calculum milliarium ſex ſeptémve ſupra viginti millia circuitu ſuo complexus eſt, hic inquam Globus terraqueus, vel certè pars ejus aliqua, tanta pernicitate gyrat ut doctiſſimus *Gaſſendus* fateatur pun-ctum in terræ æquatore ſitum, *minuti ſecundi* ſpatio ad ducenteſimam ferè hexapedam, hoc eſt, ducenteſimum ſupra milleſimum pedem movea-tur: adeò ut Globus è tormento bellico emiſſus vix tantâ per aerem cele-

citate volitet.

Sed ut aiebam terræ motus omnium tardiſſimus eſt, cùm fixarum perennicitati comparari nequeat, ſi cum omnibus ferè aſtronomis viginti quatuor horarum ſpatio eas circa terram gyrare poſuerimus: ſi enim admiſerimus diſtantiam à celeberrimo *Tychone* accuratiore multò antiquis mathematicis obſervatore, nos inter ac firmamentum quatuor ſupra decem, millia ſemidiametrorum terræ complecti; *fixa* in æquatore, ut *Mullerius* ſupputat, horâ unâ milliarium 3153333 percurrit, adeóque unico horæ minuto ducenta quinquaginta quinque ſupra quinquaginta duo millia, unicóque *ſecundo*, quod ſimplici arteriæ in ſano homine pulſui reſpondet, milliaria 875. qui motus ter millies ferè velocior eſt motu Globi è tormento bellico emiſſi. Fateor equidem juxta Ptolomaicam hypotheſim fixam in æquatore percurrere uno ſecundo tres tantùm terræ diametros; at juxta eruditum, accuratum, doctúmque *Ricciolum* * hæc *fixa* velocitas quinquies major eſt in Ptolomaica hypotheſi: ex mente enim *Riccioli*, ejuſmodi *fixa*, de qua hîc loquimur minuto ſecundo, aut unico arteriæ pulſu milliarium Germanicorum 157282 percurrit; hoc eſt Anglica milliaria octo & centum millia ſupra ſexcenta & viginti novem.

Superaddam autem hîc loci, quod minus fortè à te obſervatum eſt, eam *univerſi* portionem quæ vulgo quieta habetur, cui tamen motus reipsâ impreſſus eſt, tantam eſſe, ut quantitas *motûs localis*. Corporibus illis in ſpeciem quieſcentibus diſtributi æquare fortè poſſit, aut etiam ſuperare quantitatem motûs à primo motore ſtellis ipſis fixis impreſſi, licèt circa terram eâ ſtupendâ eas velocitate volvi ponamus, quam Ptolomaici, & Tychoniani ipſis aſcribunt: omnino enim ea ſum in mente ſtellas fixas, & planetas, aut ſi mavis omnes mundanos Globos, ſive lucidos, ſive opacos, quibus terram aſcribo, exiguam admo dum cum *interſtellaris univerſi* parte habere proportionem. Quamvis autem hos omnes Globos ſolidos admitterem, licèt vix cujuſpiam ex iis ſoliditas probari poſſit; Carteſiani enim exiſtimant ſolem, [quem fixam ipſi ſtellam putant, ac ejuſdem proinde probabiliter naturæ cum reliquis] eſſe ſummè fluidum: quamvis inquam hoc darem, animadverti tamen oportebit unumquemque illorum orbium fluido ambienti, ſeipſo longè capaciori innatare, quare fluida *univerſi* portio ſolidam longè multúmque mole ſupeabit: ſi autem attentiùs perpendamus quæ ſit fluidi natura, fluidi inquam ut fluidi, comperiemus in eo eam eſſe poſitam quòd minutas partes perpetuo in motu habeat, varióque hac & illac, huc & illuc: quare licèt ipſum liquoris integrum corpus quieſcere videatur, minutæ tamen conſtituentéſque liquoris partes, perpetuo in motu ſunt, permutato inter ſe invicem ſemper ſitu, ut fusè non ita pridem probatum eſt in tractatu, *Hiſtoria fluiditatis & firmitatis*, inſcripto.

Quia

* *Almag. lib. 9. Sect. 46.*

Quia autem quantitas motûs à corpuſculis fluida corpora coimponentibus participati vulgo minùs obſervatur ab ipſis etiam Philoſopthis, non abs re fuerit hîc loci ſuperaddere quàm magnus, vehemênſque partium fluidi corporis motus ſit [cùm fortè aggregatum ex his particulis quietum apparet] ſuſpicari nos poſſe ex diſturbatis ordinariis earum motibus, aut inſolitum in modum concitatis: hoc obſervare licet in ſumma vi, miríſque effectibus furentium ventorum, turbinúmque, qui tamen quaſi rivuli tantùm quidam ſunt, vorticéſque inconſpecti aeris, cujusſingulæ inſenſibiles partes à cauſis accidentariis determinantur ad motum, aut per lineam rectam, aut ferè rectam, aut quaſi commune circa centrum: ſed exemplum longè magis conſpicuum ſuppeditabit nobis cuniculus pulvere nitrato inſtructus, in quo flamma, aut ſubtilis quædam ſubſtantia ætherea, quæ, in aere nunquam deeſt, licèt utrumque corpus fluidum ſit, pulvíſque fortè unica ignis ſcintillula accenſus, rapido adeò, vehementique cietur motu, ut ejus vi ingentia ædificia, ſpiſsíque muri momento temporis in aera ſuccutiantur, ſolúmque ipſum firmiſſimum, aut ipſæ etiam quibus, impoſita fuerant fortè rupes funditùs ſubvertantur.

At cùm de velocitate illarum flammarum, quaſi è tormento bellico exploſarum, pronunciare poſſimus ex pernicitate Globo ferreo ab eodem pulvere nitrato impreſsâ, quem accuratus *Merſennus*, qui variis rem experimentis exploravit, ſpatio unius *ſecundi* percurrere ait hexapedas ferè 75. hoc eſt pedes 450. per ſexageſimam ſcilicet *minuti* partem: ſi non abſimiliter vero cum Carteſianis ſentiamus terram, varióſque alios mundanos Globos, puta, planetas ſuis ſuper axibus motu æthereorum vorticum quibus innatant circumvolvi, facilè admiſerimus motum Cœleſtis materiæ prope remota terreſtris vorticis confinia motæ, longè eſſe rapidiorem motu terræ ipſius ſuperficiei.

Superiùs tamen obſervatum à nobis eſt locum ſub æquatore ſitum, ſi terra ſuum circa axem gyrat, celeriter æquè moveri, atque Globus è tormento bellico exploſus moveri ſolet: Si jam Tychonianam ſeligamus hypotheſim, quæ *firmamentum* lucidóſque illos, quibus ornatur, Globos commune circa centrum viginti quatuor horarum ſpatio rotat, Cœleſtis materiæ motus longè major futurus eſt, atque ejuſmodi quem vix quiſpiam concipiat.

Hæc eo conſilia commemoravimus ut majores, ac nobiliores, de Creatoris tum poteſtate, tum ſapientia, ideas effingamus: qui tam mirabilem motûs quantitatem univerſali materiæ impreſſit, impreſſámque ſemel tuetur ſemper ac conſervat; qui non modò furenti oceano terminos præſcribit, cui ceu Dominus imperat dum ait, huc uſque venies nec ulteriùs progredieris, hîc confringes tumentes fluctus tuos; ſed quod majoris multò potentiæ indicium eſt, motus illos Globorum mundanorum, ac intercurrentium fluidorum ſtupendum adeò in modum rapidos, ita moderatur,

ac regit;ut nec molis vaſtitate, nec motûs rapiditate, vel latum unguem à præſcripta ſibi orbita per tot ſecula declinaverint: quo toto tempore, nullum rotatile horologium vel per pauculas horas æquè accuratè, ac ordinatè periodos ſuas deſcripſit Sol,puta, ſub eadem circulari linea, quam *ecclipticam* vocant, conſtanter curriculum ſuum peregit; nec deflexit unquam. Si autem firmamentum ipſum cujus motus juxta hypotheſim vulgarem longè omnium rapidiſſimus eſt, non omninò accuratè adeò viginti quatuor horarum ſpatio periodum ſuam complet, hæc ipſa ipſius mora regularis adeò,ordinariáque eſt,ut ab *Hipparco* qui ab annis jam bis mille floruit prima *Arietis* ſtella,quæ tum temporis prope ejuſdem initium erat, nondum poſtremum hujus ſigni gradum attigerit.

His itaque de potentia Dei expoſitis, ſupereſt ut de ſapientia ejuſdem paucis agam:hanc enim ſublimiori præditi intellectu ſummè venerari ſolent, quoties eam in hominibus animadvertunt, in quibus tamen adumbrata tantùm, imperfectáque admodum reperitur.

Dei ſapientia,quæ alicubi à Divo *Paulo*,multifariâ, Πολυποίκιλος,* meritò appellatur duobus diverſis exprimitur modis, interdum enim obviis in objectis adeò manifeſta eſt, ut ſpectatores etiam negligentiores, minúſque attenti,eam obſervare poſſint:alia autem multa ſunt in quibus theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei contegi poſſint, atque reipſa abſconditi adeò ſint, ut non niſi à ſagaci attentóque ſpeculatore detegi queant. Licèt autem hanc mihi diſtinctionem adhibere liceat, ei tamen non nimiùm immorabor: variis enim aliis,in rebus utroque iſto modo, divinam exprimi ſapientiam liquidò conſtat.

Gemina autem hujus ſapientiæ objecta contemplaturi impræſentiarum ſumus, materiales ſcilicet,ac conſpectas, atque inconſpectas, ac immateriales Dei creaturas.

Ac quoad priores quidem, quarum collectio mundum corporeum, univerſum vulgò dictum,conſtituit, paucis diſſeram de ſummo, quo particularia corpora conſtructa ſunt artificio, de magna eorum varietate, numeróque; de earumdem Symmetria, ut mundi partes ſunt; de connexione, mutuáque à ſe invicem dependentia. Licèt autem duobus primis capitibus, non minùs quàm duobus poſtremis comprehendere poſſim corpora plurima tum inanimata, tum vegetativis, ac ſenſitivis animabus, ut Naturaliſtæ loquuntur,prædita, brevitatis tamen ſtudio,de iis tantùm creaturis quas animalia dicimus, diſſertationem inſtituam.

1. Cujuſvis animalis, ac humani præſertim corporis ſtructura curioſa adeò eſt, ac exquiſita ut nemo niſi oculatus diſſectionis ex arte factæ, atque anatomicè conſideratæ teſtis præſtantiſſimum mirabilis hujuſce machinæ artificium concipere, vel fingere ſibi animo poſſit.

Hâc autem de re cùm alibi fuſiùs diſſeruerim, verbo hìc tantùm dicam, neque

* *Epheſ* 3.10. *Coloſſ* 2.3.

neque hyperbolem,quod dicturus ſum ſapiet ullam, ut Divus *Paulus*,alium in ſcopum dixit, [*ſtulta Dei ſapientiora eſſe hominibus , & infirma Dei iiſdem fortiora ;] ita minimas , conſtructas à Deo artifice creaturas operis ipſius artificio ,ſapientiáque , humana quævis artefacta longè multúmque ſuperare : quin etiam horologium rotatile nullum quantumvis affabrè factum uſquam reperias , cujus ſtructura quoad exquiſitiſſimum mechaniſmi artificium , vel aſelli , ranæve corpori comparari queat.

2, Sed divinam ſapientiam non ipſa ſolùm animalium fabrica commendat , ſed varietas quoque ſumma , numerúſque:humanorum enim Architectorum peritia anguſtis cucumſcribitur limitibus , atque ad unum fortè tantùm artefactorum genus, aut certè perpauca extendit ſeſe: idem enim Architectus domum ex arte ædificat , qui conſtruendæ navis artificium ignorat : atque ut quotidiana docet experientia majoris horologii rotatilis conficiendi peritiſſimus quis eſſe poterit , qui minoris fabricandi artem neſciat , multóque adhuc minùs nouerit qui ſclopum aviarium , aut molendinum aquaticum conſtrui oporteat.

Jam autem ſummus naturæ author non quatuor tantùm præcipua viventium Machinarum genera creavit, beſtias ſcilicet,aves,piſces,& reptilia inſigniter à ſe invicem diſcrepantia, prout varietas locorum ac regionum in quibus partes ſuas actura erant , exigebat , ſed ſub quovis horum genere reperiuntur quàm plurimæ ſubordinatæ animalium ſpecies , quæ pro particularium naturarum exigentia ab aliis ejuſdem generis notabiliter differunt.

Non ſolùm enim ſtructura bruti,ut leonis, multùm diſcrepat à ſtructura avis,aut piſcis , ſed particularium etiam animalium ejuſdem ſpeciei ſtructura aut mechaniſmus eſt admodùm diſſimilis : cujus rei luculentum ſit argumentum vaſtum illud animalia inter ruminantia, ac non ruminantia diſcrimen , atque inter porcum,& leporem , maximè quoad eorum viſcera,pſittacum inter ac veſpertilonem,cetum & piſcem ſtellarem,cammarum,& oſtream, ut alia jam exempla tacitus prætersam . Jam ſi variis Philoſophis tum recentibus,cum tanto ea numero ſint,ut ſex ultra eorum millia jamdudum numerata fuerint , multiplicia divini mechaniſmi , ſapientiæque opera , magnâ hâc animatarum machinarum varietate eo conſpicua magis futura ſunt.

3. Nihil autem præſtantiſſimum illorum automatum artificium magis commendat , quàm ipſa variarum , ex quibus conſtant partium Symmetria : animal enim licèt in integritatis ſuæ ſtatu ſpectatum , tanquam machina unica meritò reputetur, *integralis* tamen hæc,ut ita loquar, *machina* ex variis conflata eſt partibus, quarum quælibet ſeorſim,ſubordinata machina huic vel illi uſui deſtinata dici meritò poſſit:oculus enim quo homo conſpi-

* 1. Corinth. 1. 25.

conſpiciendorum capax objectorum redditur, mirandum prorſus inſtrumentum opticum eſt, manus quoque varios adeò tam aptè fabricata in uſus eſt,ut *Ariſtoteli*, inſtrumentum inſtrumentorum fit:quare *ijotſer hab-beleoc Ierem*.10.16.rerum omnium formator ſummam ſuam ob ſapientiam omninò laudandus eſt, ob ſapientiam inquam, quæ inde vel maximè elu-ceſcit quòd quodlibet hominis membrum, aut alterius cujuſcumque ani-malis ita finxerit, ut nihil prohibente impenſo unum in membrum artifi-cio,& illud,aliáque omnia nec minora,nec majora,atque ut verbo dicam, non aliter fecerit quàm ipſa totius animalis perfectióque integritáſque requirebant: quo manifeſtum omninò fit magnum hunc artificem totam uno intuitu fabricam contemplatum eſſe, intellexiſſéque ſimul ac ſemel, quid potiſſimum ad perficiendum animal atque unumquodque illius mem-brum requireretur,cui ſimul utrique neceſſaria ſapientiſſimè procurârit.

Cùm plurimi præſtantiſſimi artifices, qui unam aliquam machinam per-ficere poſſint, nequeant eandem aptam efficere, idoneámve multarum machinarum aggregatarum partem: neque etiam quivis Antliæ fabrica-tor, commodam nautarum uſui Antliam efficere poterit, neque quivis Chymicus qui in officina piſtoris conſtruendi artem furni novit, furnum qui navibus uſui ſit,ritè conſtruet:quinetiam, pendula, ut nemo neſcit,ho-rologia,ponderibus mota, & quorum regulata adeò in *continente* periodus eſt, dem obire munus,hoc eſt,accuratiùs tempus metiri navibus impoſita nequeunt.

4. Quarto inſuper modo ſuam patefacit Deus corporeis in creaturis ſapientiam, mutuâ ſcilicet utilique alterius ab altera dependentiâ, ac coordinatione:utilis autem hæc dependentia ſpectari poteſt, vel quate-nus partes animalis referuntur ad ſe invicem, integrúmque quod conſti-tuunt,corpus,vel quatenus diſtincta, diſcrepantiáque corpora ad ſe invi-cem referuntur, vel à ſe mutuò dependent: ad primum itaque utilitatis genus partium exempli gratiâ humani corporis uſus ſpectat; quæ ita con-fictæ ſunt, ut præter publica ea officia, functionéſque quas earum quædam in *totius* commodum obeunt, ſtomachus, puta, concoquit alimenta, cere-brum ſpiritus animales reſtaurat, artus movet, aliáſque partes, renes ſu-perfluum à ſanguine ſerum ſecernunt, alia etiam ſint plurimæ ſibi mutuò ſubſervientes quæ non contemnendam librorum Anatomicorum paginam implent: varios autem partium conſenſus, mutuáſque utilitates ulteriùs ii morbi detegunt, qui dum primariò quidem unam corporis partem affi-ciunt, ſat apertè oſtendunt alterius etiam ab eadem parte dependentiam licèt minùs hactenus obſervatam: ſecundum utilitatis genus ad eas ſpe-ctat partes quæ ſexuum diſcrimina conſtituant, quæ in mari & fœmina adeò ad ſe invicem referuntur,ut facile ſit pronúmque conjicere in utriuſ-que eas conjunctionem, ſpecieique propagationem à natura eſſe ordina-tas. Temporis fortè diſpendium foret hic diſſerere de conveniente ſolis

diſtantia,

diſtantia,ſitu, de obliquo ejuſdem ſub Ecliptica motu, de compenſatione unius rei per aliam à natura factæ, cujus qualitatum exceſſus noxius alioquin hominibus foret: nimii enim calores ſiccitáſque, in variis zonæ torridæ, adjacentibúſque plagis, regiones eas tum ſteriles, tum inhabitabiles,ut veteres cenſebant,redderent, niſi obſtarent Eteſiæ, quæ regulariter licèt non eodem ſemper modo per maximam calidioris tempeſtatis partem ſpirant: accedunt inſuper præter longitudinem noctium, copioſæ, conſtantéſque pluviæ ſtatis temporibus deciduæ, fluviorum limites ſuos tranſcendentium incrementa, atque inundationes vaſta etiam per ſpatia, ventíque inſuper variis in locis ſpirantes noctu quidem, à *continente* verſus mare,interdiù verò, contra: hæc enim atque alia quædam ita humefaciunt, refrigerántque terram, atque aerem contemperant, ut iis ipſis in locis quæ antiqui verè torrida, atque inhabitabilia exiſtimabant,ampliſſima etiam regna ſint provinciæque & populorum frequentiâ, & camporum amœnitate perquam inſignes: ſed, ut ſuperiùs aiebam, diſpendium fortè temporis foret, nec proſequi licet nunc ea omnia quibus oſtendi poſſet quàm utilia ſint homini divinorum operum longè nobiliſſimo, alia quàm plurima ſenſibilia Dei opera: ſat itaque habuero indicare tantùm paucis adhuc,quàm multa Deus alia ad hominis;aliorúmque animalium felicitatem ordinârit:ita juxta conſuetum naturæ curſum,agni,hœdi, aliáque animalia quàm plurima naſcuntur ineunte vere cùm herbæ teneræ ſunt, plantæque aliæ faciliùs in pabulum cedunt: idem obſervare licet in generatione bombycum, quorum ova juxta naturæ inſtitutionem, excluduntur, cùm Mori germinare incipiunt, eáque excludunt folia, quibus prætioſa hæc inſecta paſci oportebit: alimenta itaque ipſa tenera ſunt, cùm teneri, & vermes ipſi, ſubſtantiæque plus, & virtutis acquirunt, prout ipſa viribus & mole infecta creſcunt.

Aliud inſuper eſt, quod licèt aptiorem inter priora locum obtinuiſſet, hîc prætermittendum minimè puto:præter dicta enim de excellentia corporis humani, aliorúmque animalium, meritò perpenderimus attentiùs, quantò mirabilius ſit ſtructurâ provecti corporis, ſemen ipſum animatum.

Omnes ſiquidem futuræ partes, ſolidæ non minùs, quàm molles, functiones, actionéſque pro re natâ variabiles animalis producendi, durabiliter etiam delineari,ac quaſi deſcribi in exigua materiæ in ſpeciem homogeneæ, & reipsâ certò fluidæ portione debent; quod autem hoc naturæ miraculum illuſtrius efficiat,unaquæpiam latentium harum facultatum, plaſtica ſcilicet, aut prolifica virtus,& ultra ad trigeſimum, aut quadrageſimum fortè annum conſopitur, evigilaturo tum ad productionem multarum ipſi animali perquam ſimilium. [Inter corporea hactenus Dei opera de iis tantùm ſapientiæ ipſius, potentiæque effectibus diſſerui,quos in vi-

C ſibili

a *Hanc parathesim lector præterire poterit,*

ſibili mundo obſervare eſt:) Inſuper autem perpendere liceat, non Peripateticos modò, ſed alios etiam ferè omnes Philoſophos, mundum finitum credere: licèt autem Carteſiani id affirmare nolint, ſed indefinitum potiùs eſſe velint, hæc tamen opinio, ut alibi effectum eſt, quandam in exprimenda ſententia modeſtiam potiùs, quam veritatem ſapit: mundus enim reipsâ vel certis circumſcribitur limitibus atque ita finitus erit, vel nullis uſpiam, adeóque & infinitus futurus eſt: ſi autem ſuos mundus limites habet, qui Deum profitentur, cujus ſolius eſt infinita potentia, fateri oportebit eum potuiſſe, ac poſſe adhuc alios à noſtro condere mundos: ipſi porrò Epicurei qui omnipotenti mundi factori, caſum, atomóſque ſubſtituerunt, hanc præcipuè ob cauſam, quòd cùm cauſæ condendo mundo pares, atomi ſcilicet ſpatiáque non deeſſent, caſus multos reipsâ mundos, quorum unus noſter eſt, fecerit: ipſos autem Carteſianos, ſi corporeæ ſubſtantiæ, ut docent, indefinitæ ſint, admittere neceſſe erit mundum noſtrum viſibilem, aut ſi lubet, *vorticem*, quâ voce id omne ſpatium quod viſu ſimul ac ſemel attingimus, comprehendo; nihil aliud eſſe quàm partem, ac minimam etiam totius univerſi: quod remotiſſimas, quæ aſpectui pateant, ultra ſtellas maximo intervallo longiùs extendi poterit, quàm ultimi viſibilis mundi limites à terra noſtra diſtent.

Si jam cum recentioribus quibuſdam Philoſophis admiſerimus, alios Deum præter noſtrum condidiſſe mundos, veroſimillimum erit eum multiplicem ſuam illic ſapientiam patefeciſſe operibus multùm diverſis ab iis in quibus hîc eam ſuſpicimus: atque quamvis unicum tantùm ponamus univerſum: ut enim ingens illa quæ oculis noſtris patet ejus portio, nihil aliud eſt quàm pars *aggregati* illius ex omnibus corporibus lateſſimè extenſi: ita ſi poſuerimus cœleſtium Globorum quempiam ſive conſpectum à nobis, ſive ultra aſpectum, peculiaria eſſe ſyſtemata, non futura eſt ea diverſa multùm ſpeculatio. Cùm ſtellarum fixarum plurimæ longiſſimo intervallo remotiores à nobis ſint, quàm planetæ, non omninò abs re fuerit, ſi diximus, ut circa ſolem, è fixarum numero nobis proximum integrum Planetarum ſyſtema movetur, ita quamlibet aliarum fixarum poſſe alterius cœleſtium Globorum ſyſtematis eſſe centrum: cùm præſertim conſtet quoſdam etiam circa planetas, etiam juxta Aſtronomos ſtellis fixis de quibus quoad molem multò inferiores, alios moveri Globos qui ab ipſis quodammodò pendeant: atque ut nihil dicam de *terra*, quam comitatur luna, nec de *Saturno*, qui ſuos etiam habet comites, omninò conſtat quatuor circa *Jovem* gyrare ſatellites: neque prætermittendum videtur, nullum ex ſecundariis illis minoribúſque, ut ita loquar, planetis, circa *Saturnum*, ac *Jovem* motis oculo eſſe conſpicuum: quapropter antiquis Aſtronomis, qui ante inventa telescopia floruerint, ignoti omnes fuêre: jam ſi alia ſint ſyſtemata, ut

ita

ita loquar, mundana, præter noſtrum, non abſque ſumma veri ſpecie quis exiſtimârit Deum peculiaria præbuiſſe inexhauſtæ ſuæ ſapientiæ exempla in condendis, regendiſque iis ſyſtematis, quæ fortè & creata ſint, & gubernentur modo diverſo prorſus ab eo quem in cognita nobis univerſi parte obſervamus: præterquam quod *magnes* eſt minerale quoddam quoad varias dotes, affectionéſque non ab omnibus tantùm aliis lapidibus, ſed ab omnibus aliis corporibus non *magneticis* adeò diverſum, ut vix ex hoc *mundo* noſtro oriundus videatur, ſed in eum ab alio quaſi prolapſus; qui primùm memini Americam detexerunt primo ſuo in illas oras adventu animadverterunt, licèt animalia plurima, plantáſque offenderint, pauciſſimas tamen poſteriorum, ac vix ulla omninò priorum, ejuſdem cum animalibus, Europæis ſpeciei.

Jam in aliis hiſce mundis, Præterquam quod cogitare poſſimus primordialem fabricam, eámve ſecundum quam omniſcius Architectus partes materiæ ipſorum primùm contexuit, à noſtri ſyſtematis ſtructurá, admodùm fuiſſe diverſam: præterea inquam latiſſimum meritò quis concipiat diſcrimen ſubſequentia inter phænomena, effectúſque in quopiam illorum ſyſtematum productos; eóſque quos in ſyſtémate noſtro vulgò intuemur, licèt admitteremus duas tantùm tréſve motûs localis leges in mundis iis ignotis, à legibus in *noſtro* vigentibus diverſas. Si enim exempli gratiâ ſupponamus integrum quodque corpus, ſive ſimplex, ſive compoſitum, magnum, aut parvum, motivam ſemper facultatem retinere, ut Philoſophi plerumque de anima cenſent, cùm humanum corpus movit, utque Epicurei, aliíque multi de atomis, ubi ſemel ſeſe mutuò impulerint, ſentiunt, vis hæc ciendi alio in corpore motûs, conſervato interim *moventis* motus tanti videbitur momenti iis, qui animadvertunt cauſarum ſecundarum, quæ naturæ phænoma producant, primam ac principem eſſe motum localem, ut ſtatim admiſſuri ſint, ea phænomena mirum in modum diverſa eſſe oportere, utpote à cauſis primariis inſigniter adeò diſcrepantibus orta.

Neque abs re fuerit, ut alium variandi motûs modum addamus, ſi conceperimus Deum creaſſe quaſdam materiæ partes ex ſe quieſcentes, ut Carteſiani, aliíque plurimi Philoſophi materiam naturâ quietam volunt, atque ad quietem determinatam, donec externi agentis vi compellatur ad motum, alias tamen materiæ partes facultate quadam donaſſe non abſimili ei quàm principiis ſuis aſcribunt Anatomiſtæ, quæ perpetuò moveri ipſi volunt proprium ipſorum motum nihil prohibente eo quem quieſcentibus excitant in corporibus: Legéſque hunc in modum propagandi motum per corpora aliæ fortè fuerint ab iis quæ in mundo noſtro ſunt conſtitutæ, ita ut media tantùm pars, aut minor etiam, puta tertia motûs *hic* ab uno corpore talis molis, & velocitatis alii, quod quietum offendit, aut lentius motum communicati, transferenda ſit *illic* à movente, ad

corpus quod impellit licèt reliquæ omnes circumſtantiæ præter leges motûs eædem ſupponantur : neque abſurdum quid adeò eſt quàm prima ſtatim fronte videtur , ejuſcemodi ſuſpiciones fovere : in vulgari enim Philoſophia præterquam quòd motus localis Theoria imperfectè admodùm propoſita ſit nonmodò nullæ ipſius leges benè, ſed ne conſtitutæ quidem adhuc ullæ omninò ſunt.

Quod autem ad Carteſianas motûs leges attinet, licèt nôrim à multis eas doctis eſſe receptas , eos tamen ſuſpicor ſummâ potiùs præſtantiſſimi illius Mathematici authoritate motos , quàm ullâ , quæ convincat , ipſarum regularum evidentiâ : cùm mihi quidem earum quædam ob rationes ad alium locum ſpectantes nec manifeſtæ experientiæ , nec ſolidarum rationum teſtimonio confirmari videantur : quod jam ad regulam motûs Carteſianam maximè utilem ſpectat , quæ ſcilicet aſſerit *eandem ſemper in mundo motûs quantitatem eſſe cum corpus movens quodcumque, tantum omninò motûs ſui deperdat , quantum in alio producit* : ejuſdem allata à *Carteſio* probatio ab immutabilitate Dei cùm ducta ſit, metaphyſica mihi nimiùm videtur , neque multùm valida , vereor enim nè latitudo , proprietateſque divinæ immutabilitatis non ſint nobis adeò notæ ut hoc in caſu ab his argumentum, & à *priori* quidem ducere *Carteſio* liceat : qui autem regula hæc à *poſteriori* demonſtrari queat,non video : præterquam enim quòd in dubium revocari poteſt utrùm conveniat necne experientiæ variis in exemplis quæ afferri poſſent communicatarum in hoc orbe ſublunari motionum , neſcio quo noſcamus experimento regulas eas quibus motus in cœleſtibus mundi regionibus propagatur , inter omnia ea corpora , quæ æthercam , facilè ſanè maximam *univerſi* partem conſtituunt : cùm itaque Carteſianarum regularum veritas , neque à priori , neque à poſteriori demonſtretur , non video cur rationi diſſentaneum fuerit peculiares quaſdam alias leges *motûs* aliis in *ſyſtematis* &c. eſſe poſſe , & concipi, idcircò tantùm quòd à Carteſianis diſcrepent,quarum pleræque, ut veriſſimè dicam , necdum ſunt demonſtratæ.

At licèt , ſi hypotheſes , & conjecturas admittamus quales eæ ſunt quas ſuperiùs commemoravimus , nequaquam ſanè abſurdas,non parùm conducere poterunt ad augendas noſtras de rebus divinis ideas ; nihil tamen cauſæ eſt cur ad ſpatia imaginaria ultra mundana confugiamus,ut certi ſimus effectus potentiæ , ſapientiæque Dei , ſuis dignos eſſe cauſis, neque adæquatè à nobis intellectos , ſi attentiùs obſervemus innumerabilem illam ac ineffabilem corporum varietatem, ex quibus vaſtiſſima hujus univerſi moles conſtat. Cùm enim maximus omninò eorum numerus ſit, quæ tot diſtinctarum inſtar machinarum haberi poſſint , harúmque plurimæ admodùm complicatæ utpote ſubordinatas non paucas complexæ : dum advertimus hæc omnia , reliquámque mundanam materiam, quovis momento , ſuſtineri , regi, gubernari conformiter naturæ ſuæ,legibúſque

ſúſque catholicis univerſi, dum advertimus inquam *ens* exiſtere quod & ubique & ſemper hoc præſtet omniáque tum abſque errore, tum abſque intermiſſione gubernet: dum inquam hæc omnia attentiùs perpendimus & ſummè venerari, & ſubmiſſimè adorare ſupremum hoc numen cujus hæc omnia nutu fiunt, omninò par eſt.

Non prorſus immeritò olim Epicurei audacter divinæ providentiæ fidem ex eo capite convellebant, quod concipi nequeat, atque adeò incredibile videatur, tot diſcrepantibus diſtrahentibúſque Deos occupationibus poſſe eſſe pares, ut ſcilicet exigente rerum natura ſolem uno in loco lucere juberent, in alio decidere cœlo pluviam, in alio ſpirare ventos, in alio micare fulgura, in alio ruere fulmina, aliáque denique corpora tum agere, tum pati ſuis conformiter naturis: nos itaque qui certis argumentis convicti credimus Deum reipsâ facere quæ iſti Philoſophi fieri à quocumque demum agente non poſſe exiſtimabant, noſtro planè deſumus officio niſi pervadentem omnia ſapientiam ſuſpiciamus venerabundi, quæ ad extremos univerſi fines extendat ſeſe, reipſáque efficiat quod ne concipere ſe quidem Philoſophi arbitrabantur: hæc itaque omnia id omninò à nobis exigunt ut his difficultatibus quas ipſi quidem ineluctabiles, juſtámque proinde infidelitatis ſuæ excuſationem arbitrabantur, alliciamur nos moveamúrque vehementiùs, ad ſupereminentis illius *ſapientiæ* venerationem, quæ nullo eas negotio ſuperat. Quædam divinæ ſapientiæ potentiæque vidimus veſtigia in iis quæ corporeas circa Dei creaturas obſervavimus.

At facilè quis admiſerit divinas quaſdam perfectiones non tam accuratè exprimi, aut deſumi potuiſſe ex corporeis creaturis quàm ex rationali, ac immateriali animâ hominis, aliiſque *entibus* intellectu præditis: ut imago pomi, aut ceraſi, aut character numeri non tantum artis admittit, quantum pictor exhiberet in imagine, paſſiones animæ legéſque opticas, proportionéſque pleniùs exprimente: nec à ratione alienum fuerit, exiſtimare ſi æquè prope incorporeas Dei creaturas, ac corporeas, inſpiceremus, obſervaturos nos, quemadmodùm ſpiritus corporibus longè nobiliores ſunt, ita ſapientiam Divinam eorum regimini intentam, eſſe luculentiorem, ſplendidioremque eâ quàm in fabrica, regiminéque corporeorum ejuſdem operum meritò prorſus miramur: portio enim materiæ quantumvis ſubtilis, affabréque contextæ, nihil futura aliud eſt quàm machina intellectu, ac voluntate deſtituta, intellectu inquam ac voluntate propriè dictis: ejùs porrò excellentia, diſtinctióque, aliis à corporibus etiam craſſioribus, minúſque perfectis è mechanicis tantùm affectionibus, putâ mole, figurâ, motu; connexionèque partium repetendæ erunt: quæ neque ſeipſas movere, neque regere, ſiſteréque proprium motum queunt, cùm veri ſpiritus, quo hic nomine immateriales ſubſtantias intelligo, præditi ſint largitore Deo, intellectu, voluntatéque ſuam ad

naturam ſpectantibus, interníſque principiis quibus hoc vel illo agant modo, vel ab agendo deſiſtant pro arbitrio: licet autem habeat Deus, ut ſolus omnium creator ſubſtantiarum, ac ſiquidem ipſi viſum fuerit, abſolutum in omnes creaturas, tum materiales, tum ſpirituales exercere Dominium poſſit, cùm tamen voluerit ſpiritus conformiter inditæ ipſis naturæ, (quæ voluntatem ſimul ac intellectum comprehendit,) regere, ac creare ejuſmodi potentia, libera, intelligentiáque entia bonos puta & malos Angelos, ut nihil jam de hominibus dicam, quos ita gubernet, ut quocumque ſe gerant modo, gloriæ ſuæ inſtrumenta ſint, cui eorum plurimi non minùs ſubtiliter quàm pertinaciter ſeſe opponunt: hæc inquam omnia ſapientiam requirunt, providentiámque, longè ſuperiorem eâ quæ in *entium* merè corporeorum formatione, regiminéque elucefcat: inanimatæ enim machinæ ita fabricari queunt, ut noſtro tantùm pro arbitrio agant, cùm Angeli, animæque rationales agendi pro arbitrio pleniſque in caſibus libertate gaudeant: undè faciliùs multò peritus horologii rotatilis artifex horologii periodos quàm filii ſui affectiones actionéſque reget.

Animadvertendum autem hîc loci Angelos ſive bonos, ſive malos, eſſe entia admodum intelligentia, atque actuoſa, eorúmque quemlibet præditum eſſe intellectu innumeratum pene notionum, graduum, ac variationum cognitionis capaci, ac voluntate pariter non paucioribus actibus producendis pari: quæ cùm intellectum variè afficiat, variè quóque contra ab eodem afficitur: quod ut præſentiſcopo applicemus, cùm quilibet Angelus ſucceſſivè capax tot diſcrepantium *moralium ſtatuum* ſit, haberi poteſt ut diſtincta quodammodò ſub genere intellectuali ſpecies.

Velunius autem *Dæmonis* regimen, tam arduum fortè opus futurum eſt, nec minùs ſapientiam, potentiámque Dei illuſtrabit quàm regimen totius ſpeciei inanimatorum corporum, puta lapidum, aut metallorum: quæ naturâ ſuâ ad ſtrictam cum primordialibus motûs legibus à creatore ſemel conſtitutis conformitatem determinantur: à quibus ut declinent, nulla propria ſua, quâ carent, voluntate moveri poſſunt.

Sacra nos Scriptura docet in œconomia *ſalutis* noſtræ tantùm multiplicis divinæ ſapientiæ elucere ut ipſi etiam Angeli hæc ſcrutari myſteria deſiderent: quando *Servator* noſter, cùm dixiſſet diſcipulis ſuis neque diem neque horam futuri ſui adventûs ad judicium (utrum Judaicæ nationis, an totius mundi, non hîc inquiro) cuiquam adhuc innotuiſſe, ſubjungit ne Angelis quidem ipſis in cœlo, ſed patri tantùm ſuo, indiciis haud obſcuris inſinuat eos ſummâ præditos eſſe notitiâ, longéque humanâ ſcientiâ ſuperiore, quam fortè etiam ob cauſam eos *Angelus lucis* alibi ſcriptura appellat, docemur quoque ſacris in codicibus bonos Angelos eſſe numero propè infinitos, at ut diverſorum ordinum ſunt, cùm quidam ſint

ſint Archangeli, quidam particularium imperiorum, ac nationum Principes, ita etiam diverſa admodùm ipſis aſſignata tum in terra, tum in cœlo, officia, atque ejuſmodi interdum, quibus teneantur ut impoſitam ſibi provinciam tueantur, oppoſitas promovere partes: ex iiſdem ſacris codicibus, dum diſſerit de Diabolo ejúſque Angelis, de dracone magno qui tertiam ſtellarum partem è Cœlo caudâ ſuâ traxit in terram, de integra Dæmonum unicum hominem poſſidentium legione, variiſque aliis, quibus hic non immorabor; ex ſacris inquam ſcripturis concludere meritò poſſumus eſſe politicum quoddam in regno tenebrarum regimen, ejúſque monarcham eſſe præpotentem, undè princeps hujus mundi dicitur ac quidam è ſubjectis ipſi ducibus,* *principatus, poteſtates, rectores* tenebrarum hujus mundi, *&c.* Hinc etiam patet ipſius ſubditos eſſe multitudine innumerabiles, eſſe ſummos Dei, hominúmque inimicos, undè *Diabolus* adverſarius nominatur, tentator, homicida ab initio, eos pariter fallaces eſſe, ac ſubdolos, unde *Diabolus* pater mendaciorum audit, antiquus ſerpens, ejúſque ſtrategemata dicuntur, aſtutiæ, fraudes, *profunda ſatanæ*: conſtat quoque ipſorum malitiam, ut magna eſt, ita maximè actuoſam eſſe, unde * circuit Dæmon tanquam leo rugiens quærens quem devoret: cùm hæc ipſæ nos doceant ſcripturæ, licèt concluſiones meum in ſcopum inde natas ſubjungere jam non liceat, non immeritò exiſtimare poſſumus, ſi divinæ ſapientiæ in mundis Diabolicis, ac Angelicis, aut *magnis* ut loquimur *communitatibus* introſpiceremus, in admirationem nos rapiendos, dum intelligeremus qui intelligentia ejuſmodi libera, præpotentia, atque immortalia *agentia* nulla illatâ naturæ ſuæ vi, jam variè conſpirent ad leges implendas, præſcriptáque à magna illa *theocratia* munera, quæ non tantùm ad omnia corporum genera extendit ſeſe, ad homines, ad hunc illúmve ſpirituum ordinem, ſed totam, quanta eſt, complectitur creationem, aut ipſum creaturarum Dei *aggregatum*. Nec minùs reipsâ in laudem divinæ ſapientiæ cedit, quòd voluntarias etiam, aſtutáſque forté vel maximè malorum hominum ſpirituúmque ipſorum nequam actiones ad præſcriptos ſibi ſapientiſſimos, æquiſſimóſque fines dirigat, quàm in honorem fabri navalis, aut Navarchi cederet, qui navem eo genio conſtrueret, eáque arte dirigeret, ut non tantùm collaterali vento, ut vulgò fit, ſed vento etiam contrario, furentique propoſitum ad portum navigaret.

Non omninò abs re forté fuerit præoccupare hoc loco quod certiſſimè futurum eſt, atque hic paucis diſſerere de diffuſa illa, illuſtrique divinæ tum ſapientiæ, tum juſtitiæ, miſericordiæque manifeſtatione quam tremenda illa extremi ac generalis judicii dies effectura eſt: cùm probi cujuſque Chriſtiani oculis patentiùs latiúſque proponetur objectum quam Chriſto ipſi proponebatur, dum ſimul ac ſemel, unóve quaſi intuitu omnia mundi

* Eph. 6. 12. * 1. Pet. 5. 8.

mundi regna contemplaretur, cùm numeroſiorem, nè dicam numero quovis majorem intuebimur cœtum, quam is erit qui conflatus dicitur, ex omnibus populis, nationibus & linguis ad dedicandam auream *Nabuchodonoſoris* imaginem confluentibus.

Die illo decretorio, die illo magno cùm tota *Adami* propago terribili tubæ clangore ab Archangelo convocabitur, à remotiſſimis ſæculis, maximéque diſſitis mundi climatis: cùm inquam præter collapſos Angelos humani omnes qui unquam vixêre actores, ſimul in Theatrum prodibunt, cùm mortui reſurgent, librique aperientur, hoc eſt Cœli, conſcientiæque teſtimonia, tum *ſapientia* Dei meridianâ clariùs luce fulgebit: conſtabit tum Divinam providentiam non ea tantùm quæ privatos homines, privatas familias, minoréſque hominum ſocietates ſpectant, accuratiſſimè curaſſe, ſed fata etiam regnorum, ac rerum publicarum, revolutiones nationum, ac imperiorum, ſciemus *ineffabilis ſapientiæ* præſcripto contigiſſe. Magni porrò *politici* qui divinæ quaſi impoſituros providentiæ, ſubtilitate ſe ſuâ exiſtimârunt, iiſdem, quos paraverant, laqueis irretitos ſentient, conſiliáque ſua omnia ſtultitiæ nomine damnata: neque in eorum ſitum erit poteſtate, prohibere ne omnes homines ſciant, dum ſuos ipſi perquam aſtutè fines proſequerentur, divinis reipſa vel neſcios conſiliis inſerviiſſe.

Subtiles autem ii Hypocritæ, qui religionis pallio ambitionem, *ſeculariáque* deſideria, ac conſilia contegebant, eo religionem modo quem ipſi ſibi nunquam propoſuerant, his everſis promoveri comperient.

Non immeritò magnæ opus peritiæ reputatur, complicatam admodùm machinam, regere puta percelebre *Argentinenſe* horologium, aut navem bellicam, licèt nulla hujus aut iſtius pars, quod nulla adſit anima, ob finem agat: eóque difficiliùs hoc negotium eſt, magíſque in laudem conductoris cedit, quo intricatior ſtructura, numerúſque partium, ex quibus machina conſtat fuerit. Quàm mirabilis itaque in oculis noſtris futura eſt ea ſapientia, providentiáve, quæ tot mille machinarum milliones, machinarum inquam voluntate præditarum ita regat, dirigátque; ut, quod extremus denique rerum eventus probabit, digni divinâ providentiâ, ſanctitate, juſtitiâ, bonitatéque conſiliis ſubſerviant.

Ut verbo dicam, ubi omnes actores, qui ſuas in Theatro hujus mundi perſonas egerunt, prodierint, omníſque diſſimulatio ſublata fuerit, fraudes detectæ omnes, cordáque & conſilia patefacta, tum ubi viderimus totam hanc tragediam, ab ipſis temporum initiis ſuper terram actam, ita excogitatam fuiſſe continuatámque à magno illo mundi, hominúmque creatore, ut infinitè penè variæ earum actiones, oppoſitáque conſilia, (ple-

Luk. 4. 5. Dan. 3. Revel. 20.12.

(plerumque abſque conſenſu, at ſæpe etiam contra) ad dignam Deo conſpirationem concurrerint; ubi hæc inquam omnia inſpexerimus paulò attentiùs, pervadentis omnia, adeóque profundæ ſapientiæ partus ea dicemus ut mirabundos fateri nos neceſſe futurum ſit divino tantùm omniſcióque intellectu comprehendi ea potuiſſe.

Obſervâris fortè inter varia à me divinæ ſapientiæ allata exempla, œconomiam ſalvatorum à Chriſto hominum obiter tantùm à me fuiſſe commemoratam: quare præmonendum te cenſeo, licèt ob rationes vocevivâ ſi libuerit tradendas, argumentum quod tot à Theologis tractatum eſt, à me, qui Laicus ſum, non attingendum cenſuerim; non idcircò tamen illud à me prætermiſſum, quod inferius illud putarem aliis divinæ ſapientiæ manifeſtationibus de quibus conſultò hîc diſſerui.

Plura enim, ut mea fert opinio, quàm plerique animadvertant divina attributa, ad humani generis redemptionem peculiari quovis, diſtinctóque modo concurrunt: quorum cooperationem tam mirabiliter divina direxit ſapientia, ut redemptionem Apoſtolus meritò dixerit magnum pietatis myſterium, nec minùs gratitudinem noſtram, quam ſtuporem promeritam.

Non equidem neſcio plurimos non ineruditos Theologos fusè hoc de argumento, ac quoſdam laudabiliter quoque egiſſe: verùm eſt cur dubitem num eorum plerique in vitandis circa idem erroribus feliciores fuerint, quàm peritiores in recludendis, quæ continet, myſteriis: magno redemptionis humanæ operi characteres quidam, veſtigiáque divinæ ſapientiæ, adeò conſpicua, nè dicam fulgentia impreſſa quædam ſunt, ut ea *fidelis* quivis nec lynceus admodùm diſcernere queat: ſed quædam pariter in hoc altiſſimo, ampliſſimóque Dei opere profunda Dei, ut phraſi ſcripturæ utar, Βάθη τοῦ Θεοῦ reperias, tantúmque divinæ ſapientiæ myſterio involutæ, ut omnino perarduum exiſtimem, quantumvis illuſtrata mens fuerit, fusè dignéque tam vaſto, abſtruſóque ſuper argumento agere: cùm enim mecum ipſe perpendo, plurima quempiam, ut hoc præſtet, ſcire debere de natura ſpirituum in Genere; déque ipſo etiam eorum parente Deo ipſo; de intellectu, voluntate, *&c.* De anima hominis; de ſtatu *Adami* in Paradiſo; de ſequenti ipſius lapſu; de hujus in poſteros influxu; de naturali, aut arbitraria ulciſcentis ſe Dei juſtitia; de cauſis conſilióque Dei pœnas infligentis, inſtar creditoris, rectoris, aut utriúſque; de admirabili, ac incomparabili Chriſti mediatoris perſona; de dotibus officiíſque ipſi ut hominis lapſi redemptori competentibus; de naturis fœderum, conditionibúſque eorum quæ Deus cum hominibus iniit, ſive operum, ſive gratiæ; de divinis decretis ad ultimum hominis ſtatum comparatis; de arcanis potentiſſimíſque divinæ gratiæ in mentem operationibus; de modo quo Dei ſpiritus in animas hominum agit, hominum

D inquam

a *Tim.*3.16. 1. *Cor.* 11.10. 1. *Cor.*1.17.

inquam quos converſos, primùm *ſanctificat*, tum *glorificat*, ut paucis dicam tot ſunt hic myſteria, (multa enim intacta reliqui) arduæ adeò ſpeculationis; apta tamen quæ diſcutiantur ab eo qui fusè ſolidéque de redemptione hominum per Chriſtum tractare voluerit, ut cùm hæc omnia in mentem revoco cum Divo *Paulo* has in voces erumpam, *quis in iſta ſufficiat?* tantúmque abeſt ut demirer pleroſque hoc ſuper argumento ſcriptores, ac Theologos quoſdam divinam non ſat manifeſtaſſe ſapientiam, magno in hoc opere contentam: ut quòd ea opus hoc perfecerit eo admirabili quem Deus elegit excogitavitque modo, præcipuam ferè mihi, & maximam ſapientiæ ipſius ſuſpiciendæ anſam præbeat: atque exploratum mihi omninò eſt luculentiſſimum eſſe ſapientiæ ſpecimen quòd Deus inflexibilem ſuam juſtitiam, exuberantem miſericordiam cæteráque omnia deſignatæ hominum ſalvationi contraria in ſpeciem, reconciliarit eò uſque ut ad humanam omnia redemptionem concurrerint: nullum ſiquidem eſt problema, aut in *Diophanto Alexandrino*, aut *Apollonio Pergeo*, in Algebra, aut Geometria tam difficile ſolutu, nec quod requirat ſimul attentum ad plures proportiones, congruitatéſque eidem ſcopo ſubſervientes, animum quàm requirat magnum hoc problema ab infinita Dei bonitate divinæ ſapientiæ propoſitum; redemptio ſcilicet perditi, perversíque generis humani conditionibus in Evangelio declaratis quæ, promovendæ ſimul ac ſemel tum divinæ Gloriæ, tum humanæ felicitati aptiſſimè quadrant.

Licèt quæ hactenus de divinæ potentiæ ſapientiæque magnitudine dicta ſunt, meritò nobis perſuadeant attributa hæc divina prorſus eſſe, venerationémque proinde noſtram promereri, omninò tamen fateri me neceſſum eſt, factam eorum à me deſcriptionem varias ob cauſas mutilam eſſe ac imperfectam: primò enim non ea omnia allata ſunt, quæ ad declarandam eorum excellentiam afferre ipſe potuiſſem, quia alibi, eodem de argumento egeram, fatiúſque ducebam, in medium quæ prius non dixeram, adducere quàm paginam hanc ſuperfluis, moleſtiſque repetitionibus implere: quamvis autem alius quiſpiam me longè aptior, aut hominum omnium eloquentiſſimus, vel Angelus etiam aliquis *divinam ſapientiam*, pro merito declarandam exponendámque ſuſciperet, imparem longè humeris ſuis provinciam hanc ſentiret, cùm divinum hoc attributum nativis depingere coloribus minimè poſſet. Quam enim, quantámque *ens omniſcium* adhibuerit ſapientiam ab infinito tantùm comprehendi, adeóque & deſcribi intellectu poteſt: præterea ſapientiam Dei in operibus creationis, providentiæque lucentem, comparatè ad ipſas, non ad nos contemplatus ſum: ſunt enim hæc attributa ex ſe excellentiſſima, eóque nomine *entium rationalium* quà talium admirationem, laudéſque promerentur: ut merito *Zeuxis*

Apelles

Apellis peritiam celebravit, recentioréſque Geometræ, ac Mechanici *Archimedem* ſuſpiciunt: at in hac *irrelativa* divinorum operum contemplatione cùm humana mens, iis tantùm quas detegit, excellentiis intenta ſit, non eo inſcitiæ ſuæ ſi divina cum ſcientia intellectúque comparatio inſtituatur, ſenſu afficitur, quo haud dubiè afficeretur, ſi attentiùs perpenderet, quantam eorum quæ ſpeculatur, partem ignoret, quámque obſcura mutiláque, quæ detexit, cognitio exiſtat: ſed præter pauciſſimorum imperfectam hanc, ad quam coactus ſum, mancámque divinorum attributorum deſcriptionem, addam inſuper duobus me tantùm eſſe immoratum, cùm ſat nobis perſpectum ſit, varias in Deo alias exiſtere perfectiones, ut præter incommunicabiles has, *aſeitatem*, *dependentiam*, bonitatem erga creaturas omnes, miſericordiam in peccatores, juſtitiam, veracitatem, *&c.* Atque ut dudum obſervavi, non immeritò cogitare poſſumus, diverſa in eo attributa, adeóque & perfectiones eſſe poſſe: quorum nullam nos habeamus jam notitiam, imò ne leviſſimam quidem conjecturam: cùm inexhauſta divinæ naturæ fœcunditas tanta ſit, ut minimam fortè tantùm infinitæ potentiæ operum partem attingamus, potentiæ inquam quàm infinita comitetur ſapientia, quam ad liberalem ſui communicationem æqualis exuberánſque bonitas excitet, moveátque: atque equidem nondum video cur dicere non liceat, notione, ideáque Dei in nobis, ac quorundam quæ jam noverimus attributorum ope poſſe nos in genere concipere alias in eo quas ſpeciatim ignoramus perfectiones: cùm eorum quæ novimus attributorum licèt *irrelativa*, ut ita loquar, qualia ſunt aſeitas, æternitas, ſimplicitas, independentia, *&c.* Merâ ſpeculatione, ac ſimul quodammodò innoteſcere poſſint; diverſa tamen relativa attributa, ſeu perfectiones ſunt, quæ gradatim tantùm ac *ſucceſſivè* cognoſcuntur, ac quaſi experientia eorum quæ reipſa erga creaturas Deus præſtitit: ut ipſa etiam Dei miſericordia *Adamo* ante lapſum incognita fuit: divináque in ſervandis promiſſis fidelitas, (ut cum *Meſſiam* ſe in *plenitudine* miſſurum promiſit) non innotuit, ne dicam innoteſcere non potuiſſe, niſi temporis progreſſu, cum promiſſorum quodpiam impletum eſt: quare cùm quædam Dei perfectiones requirant, aut ſupponant ipſas creaturarum naturas, ac conditiones, actúſque aliquarum ex illis erga eum, non minùs quam ipſius erga ipſas: eum nos quibus certum omnino eſſe nequit ipſum varia creaturarum genera non feciſſe, variáſque ad eas habuiſſe relationes juxta varios earum ſtatus, ac conditiones, nobis prorſus ignotas, neſcire non poſſumus, attributorum quædam quæ circa creaturas Deus exercuit, noſtræ fortè notitiæ eſſe adhuc ſubtracta.

Sed ſive nota, ignotáque attributa, pauciora, aut plura putanda ſint; nemo inficias ierit, naturalem ac genuinum omnium divi-

narum illarum perfectionum cumulum quas ſub diſtinctis nos notionibus apprehendimus, quia eaſdem uno quaſi intuitu divina in eſſentia intueri nequimus, glorioſiſſimam conſtituere majeſtatem, quæ quàm maximè demiſſam magni illius creatoris operum venerationem exigat: colligere porrò licet è nonnullis præcitatorum textuum, Angelos inter meras creaturas, longè excellentiſſimos, ſcientiſſimóſque, ſacris in codicibus exhiberi, ut aſſidue occupatos non tantùm in obſequendo, ſerviendóque, ſed in laudanda, adorandáque etiam divina majeſtate: quinetiam ipſum Angeli nomen in linguis primitivis novi veteríſque teſtamenti, miniſterium ſonat: Hebraicum enim *Malach*, Græcúmque ἄγγελος nuncium propriiſſimè ſignificat: ipſéque Chriſtus in præſtantiſſimo ſuo illo precum omnium exemplari inſinuat demiſſione ſummâ, lætitiáque divinam in Cœlo fieri voluntatem.

Cùm Chriſtiani moneantur, dirigantúrque, ut optent ut Angelorum in Cœlo obedientiam imitentur ipſi in terris: ut autem conſervos ſeipſos vocant, ita Cœleſtes hi, ut ita loquar, legati miniſtra etiam quævis, quod fortè quis non exiſtimaret, munera obeunt,; conſiderant enim potiùs, à quo, quàm ad quem, aut circa quid miſſi ſint: primus igitur, quem quidem ſciamus, ad privatum quempiam miſſus Angelus is fuit, qui ad *Hagar* legatus eſt, mancipium, & fugitivam mulierem ſitique in Eremo jam penè confectam, qui eam ad puteum aquarum limpidarum dirigeret ac quidpiam ipſi de filio ſuo nunciaret: alius Angelus exhibetur aſinam contra falſum Prophetam quaſi protegens. Quinetiam de Glorioſo hoc creaturarum ordine in Genere docet nos ſcriptura, eos omnes adminiſtratorios eſſe ſpiritus miſſos ut iis qui ſalutis hæredes futuri ſint, miniſtrent.

Quamvis Angeli ſummâ hic appareant interdùm Gloriâ, ſtuporem tamen, venerationem, aut terrorem etiam incutere ſolent viris etiam præſtantiſſimis quibus apparent, ut ex variis ſcripturæ locis colligere eſt, ubi docemur eorum præſentiam mirabilem comitari plerumque Fulgorem, atque in *Apocalypſi* 18. 1. eorum unus inducitur gloriâ ſuâ terram illuminans: licèt autem eorum multitudo tanta ſit, ut myriades interdum, interdum legiones eorum commemorentur, atque alibi ſcriptura inducat *millia millium*, & decies millies millia decem, Cœleſtes tamen ii aulici, qui ſi cum hominibus comparatio inſtituatur, Glorioſi adeò ſunt, nóſque tum rerum intelligentiâ, tum innocentiâ tanto ſuperant intervallo, cùm circa Thronum Dei apparent, juxta viſionem Prophetæ, qui duobus regibus Judeæ, & *Iſraëlitarum*, aſſeruit, vidiſſe ſe Dominum ſedentem in throno

Revel.19.10. Gen.21.17.&c. Num.22.33. Heb.1.v.17. Dan.9.11.17. Luc.1.29.

throno ſuo , totúmque Cœlorum exercitum ſtantem à dextris, & à ſiniſtris, aſtabant non contemplabundi tantùm ſed, ut *Daniel* diſertis verbis ait, ut miniſtrent, atque in ipſa *Iſaiæ* viſione Seraphini exhibentur velantes facies ſuas coram magno ſuo factore in ſublimi ſuo ſolio ſedente, quorum haud dubiè munus eſt ſummâ demiſſione venerari, ac celebrare tam fulgentem majeſtatem: dum autem ſibi invicem inclamare dicuntur *Sanctus*, *ſanctus*, *ſanctus eſt Dominus Deus exercituum*, *plena eſt terra majeſtatis Gloriæ ejus*, non eſt cur ſummam hanc Angelorum venerationem miretur quiſquam, cùm, quoties honorifica de re quapiam opinio non ab ignorantia, ſed ab ipſa rei cognitione oritur, quo major eſt hujuſce cognitionis augendæ opportunitas, eò majore veneratione, id, quod miratur, objectum, *ens intelligens* proſequetur: hæ perfectiones ejuſmodi ſunt ut Angelicus etiam intellectus capere eas nequeat: ut enim linea quantumvis ſecundùm longitudinem protracta ſuperficies fieri nequit: ita creatæ perfectiones quantumvis creſcant, nec divinæ unquam, nec divinis æquales evadere queunt: ac creaturæ quidem umbratiles tantùm, ut ita loquar, atque arbitrariæ magni creatoris imagines ſunt. Quædam fateor perfectionum ipſius quaſi ſigilla in iiſdem reperias, quibus quidem ad divini exemplaris contemplationem intellectus excitetur, ſed quæ vix veræ, ac genuinæ ejuſdem imagines dici queant: ut imago horologii, hominis, &c. Aut nomen ipſum, calamo atramentóque conſcriptum, veram perfectámque rerum ideam non exhibet, quarum internam conſtitutionem ſuperficies exhibere nequit, ſed intellectum tantùm ad cogitandum de iis, ideámque perfectiùs effingendam movet: quod autem de creaturis in genere dixi, de ipſis etiam Angelis dictum puta: qui multis quidem partibus cæteris creaturis ſuperiores ſunt; at earum tamen ordinem quia non tranſcendunt, infinito intervallo à divina natura diſtant: ut licèt *mille*, numerus major ſit longè quàm *decem*, *millióque* major numerus quàm *mille*, hi tamen omnes numeri ab infinito infinities diffident; cùm alioquin numerus finitus, quo major differt à minore, ſui acceſſione numerum finitum efficere poſſit infinitum: ut autem quæ de Angelis dicebam, reſumam, non abs re fore putavi ſi commemorarem, & naturæ eorum nobilitatem, & ſplendorem apparitionum, ſummámque eorum venerationem, ac pietatem erga creatorem: remota enim ex quadam cum aliis comparatione æſtimare ſolemus.

Quemadmodùm recentiores Philoſophi docent, Solem & Lunam ſub ortum, & occaſum videri nobis majores, magíſque à nobis diſſitos quàm cùm meridiano propiores ſunt: quando enim

D 3 in

1. Reg. 22. 10. 19. Dan. 7. 10. Iſaias 6. 2.

in horizonte ſunt eos intuemur tanquam ultra montes, longóſque terrarum aut marium tractus conſtitutos, quos vaſtiſſima eſſe objecta ſcimus, nos inter tamen ac Cœleſtes Globos interpoſitos, adeóque & nobis iiſdem propinquiores *. Cùm itaque Angelos nobis imitandos ſacra ſcriptura proponat, exhibita ſupremo enti ab excellentiſſimis iis ſpiritibus, nobis teſte Divo *Petro* poteſtate ſuperioribus, reverentia, mortales admoneat ſummæ illius, quam eidem debent venerationis, doceátque nos, quoties aut de Deo loquimur, aut Deum alloquimur, interiùs agnoſcere, verbíſque exprimere, diſtantiam illam infinitam, perfectiſſimum inter, ac omnipotentem creatorem, ac creaturam imperfectiſſimam, atque adeò infirmam; Deúmque ſummè ſanctum inter, hominémque ſummè peccatorem.

Si quam propoſitæ ſuperiùs de diverſis mundis conjecturæ probabilitatis ſpeciem præſe ferant, non fuerit quoque abſimile vero in iis ſyſtematis, varias creâſſe Deum creaturas quarum fabrica motúſque, adeóque & proprietates & operationes plurimùm diſcrepent ab operationibus earum creaturarum quæ noſtrum *mundum* incolunt: varia autem artificia, ex quibus diverſa illa naſcuntur diſcrimina tot ſutura ſunt exempla, ut & effectus, multiplicis ſapientiæ, magni rerum omnium creatoris, aut juxta textum hebraicum, *Jotzer haccol* totius univerſi factoris. Sed ut nunc quidpiam addam quod propiùs ſpectet ea quæ de divino ſpirituum regimine poſtremò diſſeruimus: quantum *architectonica* hæc, ut ita loquar, *ſapientia*, creatrix, rectrixque, adeò innumerabilium, ac diſcrepantium creaturarum extollenda eſt, ſi mundos alios aut vortices, de quibus haud ita pridem, partéſque noſtri inconſpectas, aerem puta, & æthera intelligentes incolant licèt non viſibiles populi: licèt enim ſcriptura videatur diſertis verbis duplex tantùm ſpirituum genus agnoſcere, bonos ſcilicet aut Angelos qui totius ſibi generis nomen vindicârunt, & malos, aut Apoſtatas, qui vulgò *Diaboli* dicuntur: horum enim ſpirituum notitia homines propiùs ſpectat.

Ipſamet tamen ſcriptura, quæ in hiſtoria creationis Angelorum creationem ne inſinuat quidem diſertis verbis, atque alibi tum bonos, tum malos ut diverſorum ordinum exhibet, quantum ex diverſis, quæ ipſis impertitur, nominibus conjicere licet, ſcriptura inquam non negat nullos alios eſſe ſpiritus præter eos quorum mentionem facit: quare nullâ ſcripturæ illatâ injuria, exiſtere ejuſcemodi affirmare licebit, ſi quando id nobis aut ratio, aut experientia probabile reddiderit: neque omninò ſimile vero videtur, dùm terraqueum noſtrum Globum, aerémque ſpiritus plurimi frequentant, omnes cœleſtes Globos, quorum plurimi mole noſtrum exſuperant, omnémque ætheream, aut fluidam mundi partem Globis omnibus tum cœleſtibus, tum terre-

* *Jer.* l. 1. 19.

terreſtribus majorem, incolis omninò carere: non vacat hîc antiquorum tum orientalium, tum Græcorum Scriptorum, maximè Pythagoreorum, ac Platonicorum opiniones proponere: quorum magiſtro hæc de Dæmonum multitudine ſententia aſcribitur, [quo nomine non malos tantùm ſpiritus intelligebant] qui in ſuperiore mundi regione viverent, Δαι[illegible] ἠέρος γένο[illegible]: non pronunciabo audaciùs de genuino duarum illarum ſcripturæ phraſium ſenſu, ubi de regni fanatici capite Dæmone agit, quem vocat principem poteſtatis aeris; vox autem aer apud Hebræos latiſſimè accipitur, ac ſæpè pro *Cœlo* uſurpatur, & quando agit de magnis Evangelii adverſariis, quos vocat *ſpirituales nequitias*, aut potiùs, ut textus Syriacus habet, ſpiritus nequitiæ hoc eſt ſpiritus nequam, non in locis excelſis, ut explicant noſtri traductores, ſed in Cœleſtibus: licèt autem, ut inſinuabam, duos hoſce textus ad directam conjecturarum mearum confirmationem detorquere nollem, videntur tamen ii ſin minùs exigere, certè admittere poſſe interpretationem propoſito mihi ſcopo convenientem: quidquid autem ſit de Ethnicorum Philoſophorum, ac poetarum aſſertionibus, magni ſanè momenti eſt, quod ab excellentiſſimo Grotio obſervatur, qui varios authores Hebræos in hanc rem citat: aſſerit itaque is opinionem fuiſſe Judæorum omnia loca à terra ad Cœlum etiam ſtellatum plena eſſe ſpiritibus: ſi ſic ſe res habeat ſapientia Dei ac poteſtas opinione noſtrâ potentiores futuræ ſunt, cùm crearit regátque, tam innumerabilem variorum entium diverſorúmque generum multitudinem; quorum unumquodque & intellectu ac voluntate præditum ſit: cùm præſertim eorum fortè prurima, aut pleraque, atque integri etiam fortè ordines in *via* adhuc ſint: in qua libero gaudent arbitrio: qualis erat *Adami* & *Evæ* ſtatus in *Eden*, omniúmque Angelorum, antequam eorum quidam primum ſuum, ut ſcriptura loquitur, ſtatum ac manſionem dereliquiſſent: Angelicis autem hiſce cœtibus, ſi addamus turbam puerorum, idiotarum, atque mente captorum, ſeu inſanorum, è quibus licèt omnes ſenſu quodam creaturæ rationales audire poſſint, primi tamen plenum rationis uſum ætatis defectu non attigerunt, poſtremi verò hanc exſerere facultatem nequeunt ob imperfecta admodùm organa, aut malè diſpoſita, ſapientia potentiáque Dei in regimine tot támque variorum cœtuum creaturarum intellectualium eò illuſtriores, magiſque mirandæ videbuntur homini hæc propiùs omnia intuenti.]

Diſtantia creatorem infinitum inter ac creaturas, limitatos tantùm ac arbitrarios potentiæ ipſius ac voluntatis effectus, tanta eſt, ut divina attributa, ſeu perfectiones infinito tranſcendant intervallo levia hæc earum veſtigia, quæ vel aliis creaturis, vel nobis etiam ipſis impreſſit. Tantæ eſt Dei natura excellentiæ, ut qualitates quædam ſint, quæ licèt perfe-

*Epheſ. 2. & 2. † Grot. in Eph. 2. & 2. Eph. 6. & 12. Epiſ. Jud. 106.

perfectiones in homine Deo aſcribi nequeunt. Ejuſmodi ſunt temperantia, fortitudo, humilitas, aliæque quàm plurimæ: quod eò minùs mirum videbitur animadvertenti virtutes quaſdam, caſtitatem puta, fidem, patientiam, liberalitatem, ad hominem tantùm in hoc mortalitatis, ac infirmitatis ſtatu pertinere: quæcunque autem perfectiones ſimplices omninò, impermixtæque fuerint, nullámque in natura illa incomparabili imperfectionem præſupponant, quales ſunt, æternitas, independentia, vita, voluntas, *&c.* Has certiſſimè omnes poſſidet: cùm primordiale is & exemplar, & author, ſit ejus omnis, quæ nobis ineſt, earum ſimilitudinis: valet enim ratiocinatio hìc Pſalmiſtæ* qui plantavit aurem, non audiet? qui formavit oculum non videbit? qui docet hominem ſcientiam, non cognoſcet? Cùm omnes perfectiones communicatæ creaturis, ſive Angelis ſive hominibus, aliiſque quibuſcumque ſint divinæ excellentiæ emanationes, non minùs ad Deum ſpectent, quàm fulgente ſplendidiùs Sole, diſperſi per aerem radii ad Solem ſpectant in quo uniuntur, & à quo emanant: magnum ergo diſcrimen perfectiones inter magni creatoris, analogáſque iiſdem in creaturis perfectiones, ad omnes quæ in utriſque modo admodum diverſo reperiuntur, extenditur: ut tamen humanus intellectus plurimi ſeipſum facit ob ſapientiam, ac ſcientiam, ita nihil aliis in entibus pluris facit, aut in quo minùs vinci velit.

Quapropter ut in priore hujus tractatus parte variis modis inculcabam ſummam divini intellectus ſupra humanum, eminentiam, ita non abs re fuerit idem nunc proſequi argumentum, quibuſdam, quæ hanc præeminentiam manifeſtam faciant in medium addnctis. Perpendamus itaque, innumera Déum noſſe, quæ nos omninò neſcimus, cùm non poſſit non nôſſe omnes, quas fecit, creaturas, ſive viſibiles, ſive inviſibiles, ſive corporeas, ſive incorporeas, & quas ipſis indiderit facultates, juxta illud *Jacobi*† cognita ſunt Deo omnia opera ipſius ab ipſo mundi initio: quin etiam cùm non poſſit non reſcire infinitæ ſuæ potentiæ atque activitatis ſuæ ſphæram, multa haud dubiè novit quæ eſſe poſſunt, quæ nec fecit nec fortè facturus unquam eſt: ſed ne res actu exiſtentes prætergrediar, præter corporatas, atque immateriales creaturas, earúmque facultates, aut poteſtates, quarum aliquam habemus notitiam, ac præter multitudinem aliarum rerum, quarum particularem nullam habemus ideam, res novit, quas nos aliquatenus etiam novimus, ſed modo ſibi omninò ſpeciali: quod enim nos ex parte cognoſcimus, plenè perfectéque penetrat, quod nos obſcurè, dilucidè diſtinctéque cognoſcit ille, quod nos fallibilibus tantùm novimus mediis, is novit certiſſimè: ſed præcipuum divinæ cognitionis privilegium eſt quod perfectè ſeipſum Deus cognoſcat; hæc enim cognitio non humanum modò, ut inſpiratus etiam quiſpiam fatetur, ſed Angelicum etiam ſuperat intellectum: cùm infinitam Dei naturam

* *Pſalm.* 94. 10. † *Act.* 15. 18.

naturam infinitus tantùm intellectus comprehendere poſſit: quod autem attinet ad opera Dei etiam merè corpora, ac minima, noſtra eorum notitia, longé inferior eſt diviná: licèt enim recentiores quidam Philoſophi conati ſint perquam ingenioſè rerum corporatarum naturam explicare, allatæ tamen ab iis explicationes præſentem mundi fabricam præſupponunt, legéſque motûs in eo conſtitutas: at Deus ſpeciatim novit & quare, & qui in *univerſum* hoc planè ſtupendum efformata *univerſalis materia* fuerit potiùs quàm in mundum alterius ex innumeris quos condere potuiſſet, texturæ, & cur hæ potiùs motûs leges quàm aliæ conſtitutæ fuerint, & qui inſenſibilis materia, ad cujus naturam motûs non ſpectat, moveatur, aptáque fiat, quæ eundem juxta regulas determinatas, quas ipſa non intelligit, transferat, ac propaget: at cùm attentiùs homines contemplantur particularia, & magis elaborata naturæ opera, ut ſemina, ováque animalium, aut texturam mercurii, venenorum, antidotorum, *&c.* fa entur ſuam ingenui ignorantiam, circa peculiares eorum aut producendi, aut operandi modos, ſuam verò audaciores produnt: ſed fortè noſmetipſos, meliùs quàm quæ extra nos ſunt, novimus, ſed quàm rerum noſtrarum ignari ſimus etiamſi finiendæ nunquam diſputationes *Ariſtotelis*, ac commentatorum ejus, aliorúmque Philoſophorum circa animam humanam, medicorúmque & anatomicorum circa mechaniſmum, & Theoriam humani corporis, id ipſum, ſat ſupérquè non declararent; facile oſtendi poſſit, ut alio in tractatu oſtenſum eſt ex ipſis conditionibus ad unionem corporis animæque requiſitis: quæ cùm arbitraria primùm Dei inſtitutione conſtitutæ ſint, nihilque his comparandum natura proferat, modus, terminúſque mirabilis hujuſce unionis ænigmata ſunt Philoſophis: ſed innoteſcunt haud dubiè luce clarius meridianá uni inſtitutori, ac quamdiù perſeverat, ejuſdem conſervatori: variæ inſuper ſunt divinæ humanam ſupra cognitionis præeminentiæ quas hic prætermitti non oportebit: primo enim homines pauca tantùm ſimul ac ſemel percipiunt, paucíſque tantùm rebus animum applicare ſimul poſſunt, juxta vulgatum illud, *Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus*: mira-culi ſiquidem inſtar habetur antiquorum nonnullos, duobus tribúſve ſimul Amanuenſibus dictare potuiſſe: divina autem cognitio ſimul ſe extendit ad id omne quod attingere poteſt; lyncei ipſius oculi omnia creationis opera unico intuitu introſpiciunt: atque ut inſpiratus quidam aſſerit nulla eſt creatura quæ ipſius aſpectum fugiat: omnia ipſius aſpectui oculóque patent, aut ſi vocem Græcam, τετραχηλισμένα ita reddere liceat, ad oculos ipſius extraverſa ſunt: longè plura uno etiam intuitu obiecta ſemper intuetur, quàm Sol ipſe facultate videndi præditus i…uere-tur: detegit enim introſpicitque Deus omnes creatur… …uarum viſibilium, aut inviſibilium cogitationes, actúſqu… …nes: neque ſecundò

E diſcur-

* *Hebr.* 4. 13.

diſcurſiva eſt divina cognitio , illius inſtar quàm nos ratiocinationibus noſtris acquirimus, ſed intuitiva : licèt enim homines , ob finitudinem, imperfectionémque intellectûs , unius rei notitiâ utantur tanquam gradu ad aliam cognoſcendam , quæ nobis minùs nota ſit , ut in ipſis ſyllogiſmorum formis obſervare licet ; Deus tamen cujus cognitio, non minùs quàm reliqua ejuſdem attributa , infinita eſt,ac infinitè perfecta, nullius rei notitiam, alterius ope adipiſci compellitur: unumquodque enim, ut ejuſdem author,in ſeipſo novit: cum itaque omnia ipſi æquè innoteſcant , in ſeipſo tanquam divino ac univerſali ſpeculo , quicquid ſub cognitionem cadere poteſt , diſtinctè ac ſimul introſpicit : tertiò, intimos hominum ſenſus , cogitationéſque Deus novit , unde dicitur καρδιογνώστης , & ſcrutator cordium , qui actu omnes tum imaginatricis, tum intellectricis facultatis novit , hominúmque etiam diſſitorum cogitationes nec unquam expreſſas , quas nullus homo ſciat : neque enim tantùm ſanctus *Johannes* dicit , ſi cor noſtrum nos condemnet, Deum majorem eſſe corde noſtro , ac omnia ſcire : ſed Deus *Danielem* docuit qui *Nabuchodonozori* exponeret totam Prophetici ſomnii ſeriem quam Monarcha ille revocare in memoriam non poterat: hîc autem non fuerit inutile obſervaſſe quidpiam , quod fortè jam mentem non ſubit , ea etiam quæ homini cuipiam contingunt , maximéque eum feriunt, penitiùs à Deo , quàm ab ipſo homine cognoſci. Cùm Divus *Paulus* de ſuo in Paradiſum raptu agens ubi bis dixiſſet , utrum in corpore , utrum extra corpus neſcio , toties addat Deus ſcit ; quandoquidem cognitio noſtra tum noſtri , tum aliarum extra nos creaturarum adeò imperfecta eſt , deficiénſque, non prohibebit quorundam audacia , qui lumine rationis agnoſcere ſe Deum perfectè poſſe putant , ne hanc quæſtionem moveam quàm imperfectam ſcilicet divinæ naturæ cognitionem Philoſophi habeant , cùm eum tantùm ex operibus norint,horúmque adeò ignari ſint.

Quantum conſpicuúmque divinæ cognitionis privilegium eſt futurorum contingentium præſcientia , quæ à determinationibus , actionibúſque liberorum agentium pendent ; tantùm enim abeſt ut nos homines ejuſcemodi eventus aſſequi poſſimus , ut doctiſſimi etiam quique variis ingenia ſua modis contorſerint , ut intelligerent qua demum ratione hos Deus ipſe præſciret : unde fit , ut nimiùm multi , etiam Chriſtianos inter , hanc Deo præſcientiam negent : licèt variæ impletæ in ſcripturis prædictiones hanc nos in eo admittere compellant. Cùm mecum ipſe perpendo ſupereminentem excellentiam innumeráque Deitatis privilegia , non poſſum non mirari ac moleſtiâ quadam affici dum animadverto homines ratione præditos

* Pſ.129.2. * 1. Chron.29.9. § Johan.3.20. † Dan.11.5.31. * 2.Cor.12.6.2.3.4.

ditos ac Chriſtianæ religionis profeſſores , ac ſtudiis etiam plerumque deditos , deditâ operâ , atque etiam non ſine contemptu aliquo ea negligere quibus pleniorem Dei cognitionem acquirere poſſent , qua ad majorem ejuſdem venerationem allicerentur : ad ulteriorem Dei cognitionem , ut profundiùs eam adoremus, aſpirare & tenemur , & præcipua fœlicitatis noſtræ pars eſt. Deus qui deſiderium ſcientiæ hominibus ingeneravit , ac facultatem quandam diſcrepantes cognitionum excellentias diſtinguendi , eíſque quæ præſtantiores ſunt pluris æſtimandi , quique hominem ad inveſtigationem , amorémque Dei ſuper omnia teneri voluit , Deus inquam hæc omnia non præſtitiſſet,niſi probè noſſet , eos qui ritè facultatibus utuntur experiri ſe omnium intellectûs objectorum præſtantiſſimum , quod maximè omnium ipſorum mereatur ſtuporem , ac admirationem : quid porrò à creatura rationali convenientiùs fieri poteſt ? quàm ſi ſuam ipſa rationem divini entis contemplationi applicet , *entis* inquam & authoris ſui , & nobiliſſimi circa quod verſari poterit objecti. Notitia linguæ cujuſdam jam exoletæ , aut rubiginoſi cujuſdam numiſmatis , aut opinionum , conſuetudinúmque nationum quarundam , aut ſectarum , quæ fortè nec meliùs vixerunt, nec ratiocinati ſunt quàm nos,operæ pretium habetur , laborioſáque eruditorum hominum induſtria , ſtudiúmque rerum merè corporearum honorificam Philoſophi appellationem conciliat : quidquid autem hæc objecta in ſeipſis ſpectata ſint , certum omninò eſt profundiſſimas eorum cognitiones excellentiæ ac nobilitati Dei cognitionis, quæ tantùm cognitionem operum ipſius ſuperat , quantum eadem ipſe tranſcendit , excellentiæ inquam cognitionis Dei comparatas , nullius eſſe momenti : ſuæ autem naturæ privilegio Deus infinito ſuperat intervallo quicquid fecit ; ſive opera naturæ ſpectemus , ſive artis , quorum priora alio ſub nomine immediata ipſius opera ſunt , poſteriora effectus ab uno ex operibus ipſius producti , ab ipſóque proinde oriundi licèt hominis interventu producti : quamvis autem veriſſimum ſit corporeo Deum mundo eos poteſtatis , ſapientiæ , & bonitatis ſuæ impreſſiſſe characteres qui Philoſophorum admirationem meritò exegerint , magnus tamen mundi author infinitis partibus ſuperior eſt omnibus ſuis artefactis;adeò ut , licet facere potuerit , ac facere ſemper poſſit , creaturas creatis longè perfectiores , naturæ tamen ſuæ privilegio creaturas quantumvis excellentes tranſcendat , cùm creatura vel quà talis , ut divina alia attributa prætercam , nec *aſeitatem* , nec independentiam aſſequi queat : quapropter lugubre quid mihi omninò videtur quod non niſi coacti , aut quodammodo inviti pauculas impendamus horas contemplationi , internæque glorioſiſſimi ac perfecti illius entis adorationi , quæ ipſos continuè Angelos occupatos tenet ; ídque

vel ex eo, vero non abſimile puto quòd beatiſſimi ii ſpiritus exhibeantur nobis in ſacris ſcripturis, lætiſſimis canticis acclamationibúſque orbis natalitia celebrantes: quos facilè crediderim ardentiſſimo teneri deſiderio Dei ulteriùs cognoſcendi: quandoquidem teſte quodam *Apoſtolo* ardentiſſimè cupiunt contentas in Evangelio veritates intueri, divinæque bonitatis munificentiam fragiles erga mortaléſque homines.

Scio objici à quopiam poſſe *ſcrutatorem majeſtatis opprimi* poſſe à *Gloria*, periculoſæque plenum opus eſſe aleæ divinam ſcrutari curioſiùs naturam: ſed ut, omittam Latinam hanc ſententiam ex libro Apocrypho eſſe deſumptam, reſponſio in promptu eſt, arcana Dei ipſi ſoli relinquenda, videri mihi, abſtruſam eſſe ipſius ſubſtantiam, aut eſſentiam, decretáque nondum revelata, quorum fateor cognitio ad nos non ſpectat: ſed aliud longè eſt *Deum* ex ſuperba curioſitate contemplari, eo tantùm conſilio ut quidpiam de eo non commune noſcamus, aliud eſt ſumma animi demiſſione illud præſtare, deſiderióque noſtræ circa ipſum cognitionis promovendæ, quo noſtra erga ipſum pietas, reverentiáque creſcant; ſummæ quidem arrogantiæ eſt, ſperare divinas nos comprehendere perfectiones poſſe, ita ut nihil ſuperiùs inquirendum ſuperſit: ſi verò ad ulteriorem earum notitiam eo conſilio aſpiremus, ut nobis mirandæ magis, noſtróque magis dignæ amore videantur, curioſitatis quidem genus quoddam erit, at non veniâ tantùm, ſed & laude dignum: Scriptura alicubi hortatur nos, ut non tantùm creſcamus gratiâ, ſed & Cognitione Chriſti ac alibi ut virtuti *ſcientiam* addamus: cúmque *Moyſes* rogaret ut propiore Dei intuitu bearetur, licèt pars eorum quæ petebat, denegata fuerit, utpote mortali ipſius ſtatui minùs conveniens, funeſtáque fortè ipſi tum futura; id tamen à Deo reſponſi accepit quo manifeſtum fieret ſupplicantis petitionem non ipſi fuiſſe ingratam, piæ enim ipſius curioſitati illuſtriore tum ſpectaculo, quàm alias unquam ſive ageret, ſive pateretur, factum eſt, ſatis. Quod autem aſpirare poſſimus ad perfectas admodum cognitiones eorum objectorum etiam ſupernaturalium, quæ aſſequi penitus nequimus, ex *Paulo* diſcere licet, qui precatur ut *Epheſii*, omnéſque boni Chriſtiani comprehendere poſſint, quænam ſit latitudo, longitudo, profunditas, ac altitudo, quídque ſit amor Chriſti, qui, ſtatim addit, ſcientiam ſuperat.

Si igitur poſuerimus licere Deum contemplari non eo conſilio ut libera ipſius decreta exploremus, neque ut nova cudamus dogmata circa ejus naturam, ac attributa inter doctiores, ſed ad excitandos in nobiſmetipſis eos perfectionum ipſius ſenſus, quos reverâ ipſæ in *contemplante* attentiore producere queunt: devota Dei contemplatio, ita ſe habet.

* 2. *Pet.* 3. 19. 2. *Pet.* 1. 6. † *Exod.* 34. 5. 6. &c. *Eph.* 3. 18.

habet. Præter alia magna quæ ſecum affert commoda, ita ut humanus intellectus *Moyſis* inſtar in Monte aſſiduâ cum Deo familiaritate conſtantem acquirat ſplendorem ; præter hoc inquam felicémque hujus commercii in animi virtutes influxum ., ea omninò ſum in opinione nullius animam exercitii capacem eſſe , quod hocce delectabilius ſit in regione hac ſublunari : in confeſſo apud omnes eſt *admirationem* unam eſſe è gratiſſimis mentis affectionibus , quæ interdum cum objectum eam promeretur , adeò eadem abripitur ac poſſidetur , ut aut cætera omnia obliviſcatur , aut non animadvertat, ut contingit ſæpè in publicis , ſtuporémque cientibus ſpectaculis , utque potiores ob cauſas accidit *D. Petro* cum glorioſâ Chriſti transfiguratione in monte *Tabor* raptus exclamavit , *bonum eſt nos hic eſſe*, *faciamus tria tabernacula* , &c. Adeò enim ſplendidiſſimo hoc ſpectaculo abſorptus eſt ut Evangeliſta diſertis verbis dixerit neſciſſe eum quid diceret : cùm jam voluptas ab admiratione orta , naturæ vulgò reſpondeat inſolitæ rei quam admiramur , cujus demum rei admiratio eam parere voluptatem poterit , quam ea pariet , cujus objectum Deus ipſe eſt,hoc eſt entium omnium tum primum , tum maximum ? Stupor in nobis ab humili , attentáque Dei contemplatione productus , duobus maximè eum ſuperat , quem vel ipſius , vel noſtra ipſorummet opera movent ; cùm enim primo corporea miramur, quantumvis nobilia , ac pretioſa , puta ſtellas , Gemmáſque , comitantem ſtuporem noſtrum delectationem imminuit quidpiam ab ipſo ſtupore noſtro ortum ; aut potiùs ſtupor ipſe noſter , cùm ſummam intellectus noſtri imperfectionem denotet , ut , quem meræ detineant vincántque creaturæ , quódque pejus adhuc eſt , creaturæ nobis multò inferiores:cùm nihil mirum ſit ſi humanus intellectus rapiatur in admirationem ex contemplatione Glorioſiſſimi illius entis ac infinitè perfecti quod neceſſariò adæquatam intellectûs cujuſvis creati comprehenſionem exuperet. Sed alio etiam ex capite *Dei admiratio* aliarum rerum admiratione prior eſt : cùm enim alia objecta finitæ tantùm naturæ ſint; atque ob unum tantum quidpiam admirationem noſtram promerita, noſtra ipſorum admiratio conſtans non eſt , ſed poſt nonnullam cum iiſdem familiaritatem languefcit primùm , tum deſinit : porrò , Deus eſt objectum , cujus natura ſingularis admodum eſt , cujus perfectiones adeò immenſæ ſunt ut nulla in eo contemplando perſeverantia, aut temporis mora ſtuporem noſtrum imminuat , quo enim magìs eum cognoſcimus, eo miramur magìs : quare perpetua novarum cognitionum viciſſitudo futura eſt,ac deſiderium : quia autem unico eum nomine appellamus , unicum tantùm ſpeculationis objectum eſſe fortè exiſtimamus: quamvis autem unica ſit Dei eſſentia, tanta tamen ipſius eſt immenſitas,

E 3 aut,

* *Exod.* 34. 29, 30. &c. † *Luc.* 9. 33.

aut, ut ita loquar fœcunditas, ut *objectum* ſit varium maximè, ac multiplex: ita unicum Cœli nomen eſt, ſed tot fixas ſinu ſuo ſtellas ac planetas complectitur, quorum diverſis motibus tot exhibentur phænomena, ut licèt occupatos per plurima ſæcula aſtronomos tenuerint, recentiores tamen non minùs conſpicua, ſin minùs numero fortè æqualia detexerint: ut autem opticorum ope tuborum *fixas multas*, varióſque planetas antiquis incognitos deteximus, ita noſtri ultra æquatorem navigatores varias integras in meridionali hæmiſpherio conſtellationes detexêre: quare Cœlum licèt objectum ſit perpetuò ac conſpicuè hominis aſpectui patens per aliquot jam annorum millia, novam tamen in dies admirationis materiam ſuppeditat: neque ullatenùs dubito quin perfectioribus adhuc poſteritas teleſcopiis ignotas nobis tum ſtellas, tum conſtellationes detectura ſit etiamnum.

Non eſt ergo cur metuamus ne noſtra Dei admiratio objectorum de novo excitantium, ac percellentium defectu expiret, aut deficiat: infinitus hic oceanus, excellentium objectorum varietatem continet, quæ longè difficiliùs exhauſeris omnia, aut percurreris, quàm viventes in ſublunari noſtro oceano creaturas, aut in littore jacentes numeraveris: mirabili itaque prorſus Dei excellentiæ ex merito noſtro applicari poterit, quam *Ariſtoteles* velut quandam infiniti definitionem proponit, *ex quo ſcilicet accipientibus ſemper reſtat accipiendum*. Si intellectus humanus novas quotidie divinæ naturæ cognitiones acquireret, novâ ſemper digna admiratione detegeret: quemadmodùm in infinita numerorum creſcentium ſerie progredi ſemper poteris ad majores ac majores numeros: ſed interim à primo tantùm minimóque progreſſionis termino, qui minimæ cognitioni noſtræ Dei noſtro in caſu reſpondet, longiùs ſemper ac longiùs progrederis, quam aſſequaris nunquam, imò, quod ſanè permirum licèt veriſſimum ſit, videri poſſit, quamvis ne propiùs quidem accedas ad numerum infinitum, ſiquis ejuſcemodi exiſteret, aut etiam ad omnium numerorum maximum: ut facilè ii adnimadverterint, qui progreſſionum in infinitum indolem, examinarint.

Ex his duobus mox commemoratis, quibus quoad delectabilitatem potior eſt quavis aliâ Dei admiratio, cæteriſque potioribus contemplationis Dei conditionibus tibi jam ſatis ſupérque conſtat, & ſibi & officio deeſſe ſuo eos qui cogitationes ſuas tam nobile circa gratúmque objectum, vel nolint exercere, vel negligant: atque hoc in caſu omnino exiſtimo longe utiliorem eſſe aliis hominibus *rationem*, quàm Atheis, qui quamdiu tales remanent eam circa Deum occupare nequeunt, niſi quadam cum diffidentia, ac terrore: quare vel hoc nomine *Epicuro* felicior longè *Plato* fuit, quan-

doqui-

doquidem, cùm hic Dei interdum contemplatione abſorberetur, nullum ejuſmodi glorioſum aderat objectum, quo rationalis æquè in illo, jucundáque admiratio excitaretur.

Quod jam ut totius hujuſce diſſertationis ſcopo applicemus, licèt tam purâ, ſpiritualíque delectatione non immeritò aliciamur ad elevandas cogitationes noſtras ad glorioſiſſimum, maximéque amabile objectorum omnium, ſcopus tamen admirationis noſtræ Dei, & effectus hic eſſe debet ut nobiliores ſummi illius entis ideas effingamus: quod quò diutiùs contemplamur, eo magìs cognoſcimus omnibus ipſius operibus ſuperius, ac nobis præſertim ipſis qui non ſumus ordinis ſupremi, quique quatenus meri homines vix quidquam aliunde nobilitatis trahimus quàm ex eo quod Dei cognoſcendi, amandi, adorandi capaces ſimus: hanc autem occupationem qui abjectam minúſque beantem putaret, ipſo etiam in Cœlo fœlicitate carere poſſet, ſi diſpoſita hunc in modum mens iſthuc admitteretur: genuinus autem attentioris noſtræ circa excellentiam infinitam contemplationis effectus hic ſit oportet, ut noſtram ſub eâdem tenuitatem ſyncero nihili noſtri ſenſu agnoſcamus, præſtemúſque eam quam debemus venerationem ac reverentiam huic, ut cum ſcriptura loquar, glorioſo, tremendóque nomini (hoc eſt, *objecto*) Domino Deo noſtro: quare cùm Deus *Jobum* ex turbine *allocutus eſſet, ac quidpiam ipſi de divina magnitudine declaraſſet, pius hic Philoſophus priores ſuos de Deo ſermones mutavit, faſſúſque eſt effutiiſſe ſe quæ non intelligeret res ſcilicet nimiùm ſtupendas, quas non caperet: cùm itaque doceri à Deo cupiiſſet, exponit quàm facilè ex propiore ipſius cognitione, ad humilem demiſſámque de nobis ipſis opinionem progrediamur: *audivi de te*, inquit is de creatore ſuo, *auditu auris*, ſed oculus jam meus videt te, quare, infert ipſe *abhorreo à meipſo, & pœnitet me in pulvere & cinere.*

Non equidem ignoro præcipuam hujus excurſionis partem quamdam videri poſſe digreſſionem: quam citò mihi condonabis ſi tam facilè quàm ipſe queam hanc ſi quæ ſit excuſare culpam volueris: cùm enim in eo forem ſtatu in quo Propheta regius cùm dixit, *cor meum ardebat intra me, in meditatione mea exarſit ignis, tunc locutus ſum*, ut tum ipſe dixit, *linguâ meâ*, nec illibenter tam nobile circa argumentum ſtylum exercebam, conabárque in memet ſaltem ipſo excitare eam divinæ majeſtatis admirationem, quæ *obſequii rationalis* ipſi à me debiti pars fortè aliqua eſſe queat: Deo placuit declarare ab offerente laudes, aut, ut mea habet editio, ſacrificia glorificari ſe; noſtráque pietatis in Deum officia ſcriptura diſertis verbis

Deut. 28. & 58. Job. 42. v. 4, 5, 6. Pſal. 39. v. 3. Rom. 12. Pſal. 5. v. 25.

verbis precum ſacrificia nuncupat: éſtque ſané cur pro certo habeamus, cùm *vituli* labiorum noſtrorum, ita enim noſtra Dei encomia interdum appellantur, commendentur à Deo, mentales has oblationes, quibus ſublimè de tanta excellentia noſtræ vilitati comparata honorificéque, de nobis verò metipſis humiliter demiſſéque ſentimus, non minus ipſi fore gratas: ejuſmodi enim reverentia, piúſque timor, ut cum Apoſtolo loquar, quædam ſunt Dei adoratio in ſpiritu & veritate: quiſquis enim hunc ſeſe in modum exercet, non abſque aliqua animi voluptate comparare ſe *Zachariæ* poterit cùm dicebatur forte ipſi obtigiſſe ut thus adoleret, ut Deo offerret ſacrificiorum legis nobiliſſimum, ac puriſſimum genus: ne autem longiùs digrediar; addam tantùm hîc loci, videri mihi nobili me in munere, jucundóque verſari, dum ea ſimul colligere conor, quibus ſtuporis venerationíſque divinorum attributorum ſenſus, qui quidem profundi ſatis eſſe nequeant intendantur, ac creſcant: qui inquam profundi ſatis eſſe nequeunt, cùm quò propiùs infinitam hanc excellentiam, exuberantémque omnis bonitatis fontem cognoſcimus, & adoramus, eo majora ab ea pluráque derivemus beneficia: hinc eſt quod Deus in ſacris codicibus de quodam è cultoribus ſuis cui eodem in Pſalmo, varia alia promiſerat benevolentiæ ſuæ teſtimonia, hunc in modum loquens introducatur; *quia ſuum in me cor & amorem collocavit, idcircò liberabo eum, exaltabo eum quoniam cognovit nomen meum*; incogitantiâ, quadam aut vitio potiùs præjudiciíſque, aut certè adeò ipsâ argumenti majeſtate profunditatéque inepti reddimur qui magnos in nobiſipſis Dei, divinorúmque attributorum ſenſus foveamus ut omninò neceſſe viſum fuerit, varia adhibere non ſemel argumenta variis è locis petita, quibus tum nos ipſi, tum alii alliciantur ad exercitium & ipſis ignotum, & fortè etiam ingratum: quod quidem Apologiæ mihi loco futurum eſt, ſi hoc in tractatu toties hoc officium commendem, quod non proponi tantùm, ſed & inculcari debuit: excurſionem tamen hanc potiùs quàm digreſſionem non continuabo ulteriùs, memor ejus quod initio dicebam, quàm circumſpectè reverentérque de Deo loqui nos oporteat.

Tædii plenum opus foret iis omnibus inſiſtere argumentis quibus immenſa, divinum inter, humanúmque intellectum diſtántia demonſtrari poſſet: rem tantùm ulteriùs illuſtrabo ductâ quadam à majore, & minore luminari comparatione: humana enim ratio, divino intellectui comparata, inſtar Lunæ tantùm eſt, ſi cum Sole comparatio inſtituatur: namque ut Luna comparata Soli exigua tantùm ſtella eſt, obſcuro alienóque lumine lucens, ſuis tam decrementis, quàm

Heb. 13.15. *Heb.* 12.28. *Joan.* 4.13. *Luc.* 1. 9. *Pſalm.* 91.14,15,16.

quàm incrementis nec non & eclipſibus obnoxia, nigríſque ſemper maculis aſpectu deformis: ita humanæ rationis lux perexigua eſt divinæ comparata cognitioni, ſeu cognitioni Dei qui verè in ſcripturis dicitur, *fons*, ut *pater luminum*; hoc autem ipſum humani intellectûs qualecumque lumen, à quadam à Deo irradiatione oritur, in *cujus lumine videmus lumen*: hoc autem lumen quia participatum tantùm imminuitur, aut augetur, ac ſæpè deficit penitus, ac evaneſcit, aut obſcurantibus paſſionum nubeculis, aut ſuſpenſis provocati irradiatoris radiis: quin etiam optimè etiam in ſtatu variè deficit ut uniformiter, pleniúſque illuminare nequeat.

Quare omnibus rité perpenſis omninò par eſt, decétque nos homines omninò circumſpectè agere non tantùm cùm Philoſophicas de Deo quæſtiones proponimus, hoc eſt cùm de eo differere audemus, ſed tum etiam vel maximè cùm eum laudare volumus: aliud enim eſt de Deo vera, aliud digna Deo loqui: quam enim perfectiſſimam illius ideam effingere poſſumus, ea aptiùs noſtram tantæ majeſtatis venerationem, quàm tantæ perfectionis immenſitatem exprimere poterit: quinetiam pares, maximè omnium hominum lynceo notiones, incomprehenſibili Deo, impares futuræ ſunt: nobiliſſima, ſimillimáque quam de Deo cudere poſſumus, idea infinito longiùs intervallo ab ipſo aberit, quàm quodvis à Sole parelium: licèt enim meteorum illud ſplendidum quid, ac ſublime videatur, Solíque, ſine cujus Radiis non producitur adèò ſimile, ut ſtatim illius imago cætera inter meteora appareat, quia tamen nubi, cujus ſtatio prope terram eſt inhæret, infinita penè diſtantia ſub Sole depreſſa intelligitur, quoad ſplendorem, ac magnitudinem, variáque alia attributa: is meo quidem judicio Deum exellentiùs, veriúſque venetatur, qui etiam perfectiſſimas intellectûs ſui ideas, infinitis creatoris ſui perfectionibus infinities inferiores libens agnoſcit, veriùs inquam quam is qui ipſius dotes ſingulares, ac attributa magnâ verborum pompâ deſcripſerit.

Atqui juſta hîc me movet indignatio: ut hîc inſinuem cùm noſtrorum etiam hymnorum, laudúmque ſupremi illius entis pudere deceat, quanto obruendi ſint ii pudore quondam, qui non tantùm negligentiùs, ſed aliquo etiam cum contemptu ac fortè etiam dubitatione de infinito illo, perfectiſſimóque ente loquuntur, cui ipſaſmet quibus abutuntur facultates ingeniúmque uni debent: divinarum ſanè præeminentia perfectionum meritò nos ab earum celebratione deterreret niſi infinita ejuſdem bonitas earum una foret: non igitur Dei quaſi panegyrim tentabo, aut ſuſcipiam, cùm de eo facilè nimium, ſatis nunquam loqui poſſimus; ſat itaque habuero caſ-

F humi-

Pſal.36.19. 1.17. Pſal.36.9.

humiliter perfectiones adorare, quarum laudes meam potiùs impotentiam, quàm ipſarum excellentiam exprimerent: cùm, quæ ſumma de ineffabili hoc *objecto* verbis exprimi queunt, vel idcircò eidem exprimendo imparia ſint, quòd verbis exprimi poſſint: quæ quidem aſſertio licèt inter paradoxa numerari queat, hyperbole tamen non eſt: neque enim vel cogitatione numerorum omnium maximum aſſequi poſſumus cùm omnis aſſignabilis duplicari, aut multiplicari poſſit per alios numeros, aut radix eſſe quadrati numeri ac cubici; quo ignoto fortè hactenus tibi exemplo diſcere poteris quemcumque divinæ, puta, immenſitatis conceptum, ut cætera nunc prætereaṁ attributa, quia finitum eidem exprimendæ eſſe imparem: æquum igitur eſt ut diſſertationi tandem meæ limites præſcribam, cùm argumentum ipſum nullos admittat.

Totius Operis Concluſio.

Ex dictis in præmiſſa excurſione, eorum, ut opinor, veritas ſat elucebit, quæ ſub initium hujus diſſertationis diximus de ſumma quam intellectus humanus Deo debet veneratione; cùm enim pluri-mas haud dubiè perfectiones poſſideat, quarum nullam nos habemus notitiam, aut etiam ne ſuſpicionem quidem, atque obſcuram admodum earum quæ nobis magis patent, potentiæ inquam, ac ſapientiæ, cúmque liquidò conſtet incircumſcriptos harum limites à nobis attingi non poſſe, quàm ob ſummam multiplicémque imperfectionem noſtram inepti ſumus, ut de Deo præcipitanter, aut audaciùs loquamur, tanquam de objecto quod finitus intellectus, aliorum inſtar objectorum complecti poſſet, quàm profundis autem humilitatis noſtræ ſenſibus affici nos par eſt, cùm perpendimus quantum à ſupremo illo ente diſſiti ſimus? aut potiùs ſub eodem deprimamur, cùm & noſtra ipſius ignorantia, & cognitio, noſtræ in eum pietatis fontes eſſe debeant: noſtra enim neceſſaria ignorantia, perfectionum illius quarum etiam quædam nondum detectæ ſunt, infinitudinem matrem agnoſcit, noſtráque cognitio id unum præſtat ut minùs ignari conſpicuarum Dei perfectionum ſimus admiratores.

Hæc & ejuſmodi alia ſi ritè perpendamus ſerióque ac ſeduló, ſtatim dilucidè animadvertemus non levem nos tum ignorantiæ, tum arrogantiæ notam incurſuros ſi de divina natura, divinæque cognitionis amplitudine diſſeramus, tanquam de rebus quas introſpicere poſſimus, ac metiri: cùm debeamus quoties de Deo loquimur, ejúſque attributis, vereri ne vel minùs rectè apprehendamus, aut expo-

exponamus ipſius perfectiones, néve nimiâ propriæ cognitionis opinione ſat ſupérque credamus ea nos in Deo noſcere, quorum qualemcumque demum habemus notitiam, cùm quaſdam tantùm teneamus notiones, facultatum potiùs noſtrarum limitationi, quàm divinarum perfectionum infinitudini reſpondentes.

Quinetiam Angeli ipſi adeò licèt illuminati, dicuntur in ſcripturis velle libenter introſpicere Evangelii myſteria: unde conjicere licet, quantum ab iis, quæ Scriptura *profunda Dei vocat*, intimè cognoſcendis abſint, & quantò longiùs adhuc ab infinitæ iſtius naturæ comprehenſione diſtent: hinc eſt quòd, cùm in viſione illâ majeſtate plena inducuntur tanquam adminiſtratorii ſpiritus, aut præſtolatorii circa Dei Thronum exhibeantur facies ſuas alis ſuis cooperientes, ut qui vel nequirent, vel non auderent percellentem divinæ majeſtatis intueri gloriam: qui igitur mortales nos & peccatores infinito ſub eo depreſſi intervallo non morum tantùm perverſitate, ſed & humilitate naturæ irreverenter temeréque de divina eſſentia loqui audeamus, dum non perpendimus immenſam nos inter, Deúmque diſtantiam, quantúmque noſtras ſupra vires ſit meritáque, inſcrutabiles, ac adorandos illius naturæ penetrare receſſus; quantò ſatiùs foret, cum de objectis tantoperè ſupra nos elatis agimus, juſtam inſpirati iſtius poëtæ imitari humilitatem, qui dixit, *cognitio hæc mirabilis nimiùm viſa mihi eſt, altior eſt quàm ut aſſequi eam* poſſim; quantò inquam ſatiùs foret erumpere in ſublimem hanc Dei Laudem, ſublimem inquam ſed in ſpeciem tantum, *qua ſcilicet glorioſum nomen ejus ſupra Laudes omnes dicitur exaltatum.*

1. Cor. 13. Iſaia. 6. Iſa. 6. 2. Pſal. 136. 6. Nehem. 9. 5.

FINIS.